

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
ΣΧΕΣΕΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑΣ

Η Ιερά Μονή Κύκκου, όπως είναι γνωστό, ιδρύθηκε στα τέλη του 11ου αιώνα με οικονομική χορηγία του βυζαντινού αυτοκράτορα Αλέξιου Κομνηνού (1081-1118), ο οποίος μερίμνησε ώστε να μεταφερθεί από την Κωνσταντινούπολη στη Μονή η θαυματουργική εικόνα της Παναγίας της Κυκκώτισσας, μία από τις τρεις, που, κατά παράδοση, αγιογράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς¹. Η εικόνα αυτή αποτέλεσε έκτοτε το καταφύγιο πολλών κατοίκων του νησιού, που την επικαλούνται σε κάθε δύσκολη περίπτωση της ζωής τους². Σταδιακά, η Αγία Εικόνα απέκτησε πανορθόδοξη φήμη και σεβασμό, και πολλές εικόνες, σε διάφορες

1. Οι μαρτυρίες για την ίδρυση της Μονής Κύκκου προέρχονται από τέσσερα χειρόγραφα των ετών 1614, 1661, 1695 και των αρχών του 18ου αιώνα, τα οποία διασώζουν σχετική περιγραφή παλαιότερου χειρογράφου, που ανάγεται στο έτος 1421/22. Βλ. Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η Διήγησις της Θαυματουργής Εικόνας της Θεοτόκου Ελεούσας του Κύκκου*, Λευκωσία 2002, όπου εκδίδονται και σχολιάζονται τα χειρόγραφα αυτά. Επίσης, για την ίδρυση της Μονής βλ. Εφραίμ Αθηναίου, *Η περιγραφή της Σεβασμίας και Βασιλικής Μονής του Κύκκου, ήτοι Διήγησις περί της εν Κύπρω αποκομίσεως της θαυματουργού Αγίας Εικόνας της Υπεραγίας Θεοτόκου της λεγομένης Κυκκιοτίσεως*, Ενετία 1751, σ. 25-34.

2. Για τις εκδηλώσεις σεβασμού και αγάπης των Κυπρίων προς την Παναγία την Κυκκώτισσα βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Κυκκώτικα Μελετήματα*, τ. Α', Λευκωσία 1997, σ. 11-49. Του ιδίου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 81-85. Του ιδίου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1900-1911)*, Λευκωσία 2002, σ. 101-107. Του ιδίου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1912-1920)*, Λευκωσία 2004, σ. 110-119.

περιοχές, όπως στη νησιώτικη και ηπειρωτική Ελλάδα³, στη Μικρά Ασία⁴, στην Αίγυπτο⁵, στην Αιθιοπία⁶ και αλλού, ζωγραφίστηκαν κατά τον αγιογραφικό της τύπο και με την επιγραφή «Παναγία η Ελεούσα του Κύκκου»⁷.

Όπως ήταν επόμενο, η φήμη της Παναγίας της Κυκκώτισσας έφθασε και στη Ρωσία, ιδιαίτερα κατά τον 17ο αιώνα, οπότε αναπτύχθηκαν σημαντικές εκκλησιαστικές, εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ελλήνων,

3. Για την ευρεία διάδοση της φήμης της Παναγίας του Κύκκου στην ηπειρωτική και νησιώτικη Ελλάδα βλ. Ιωάννη Βολανάκη, «Εικόνα της Παναγίας του Κύκκου στο Αποδούλου Ρεθύμνης», *Πεπραγμένα του Ζ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, Ρέθυμνο 1995, σ. 145-163. Του ιδίου, «Εικόνες της Παναγίας του Κύκκου στην Ελλάδα», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 3(1996)39-68. Του ιδίου, «Εικόνες της Παναγίας Ελεούσας του Κύκκου στην Ελλάδα», στον τόμο: Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου, *Πρακτικά Συνεδρίου. Η Ιερά Μονή Κύκκου στη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή αρχαιολογία και τέχνη*, Λευκωσία 2001, σ. 105-109. Επίσης βλ. Απόστολου Παπαθεοδώρου, «Βόρειος Ήπειρος και Κύπρος. Βίοι παράλληλοι», στον τόμο: Συντονιστικού Κέντρου Ελληνισμού, *Κυπριακός Ελληνισμός. Σημερινή πραγματικότητα*, Αθήνα 1999, σ. 347, όπου γίνεται αναφορά για εικόνα της Κυκκώτισσας στη Βόρειο Ήπειρο. Αναστασίας Τούρτα, «Η Παναγία του Κύκκου σε μεταβυζαντινές εικόνες της Θεσσαλονίκης. Παραλλαγές ενός εικονογραφικού τύπου», στον τόμο: Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου, *Πρακτικά Συνεδρίου*, ό.π., σ. 161-179, όπου μόνο στη Θεσσαλονίκη έχουν εντοπιστεί δέκα εικόνες, του 18ου - 19ου αιώνα, με θέμα την Παναγία του Κύκκου.

4. Για εικόνες από τη Μικρά Ασία βλ. Άννας Μπαλιάν, *Θησαυροί από τις ελληνικές κοινότητες της Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης. Συλλογές Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα 1992, σ. 61. Όλγας Γκράτσιου, «Μεταμορφώσεις μιας θαυματουργής εικόνας. Σημειώσεις στις όψιμες παραλλαγές της Παναγίας του Κύκκου», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 17(1994)325-328.

5. Ανδρέα Τηλλυρίδη, «Η Παναγία του Κύκκου στην Αίγυπτο», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 1(1990)151-166. Η Αγία Εικόνα υπήρξε προστάτιδα της Κυπριακής Αδελφότητας της Αιγύπτου, η οποία ιδρύθηκε το 1873 και γιόρταζε με μεγαλοπρέπεια την 8η Σεπτεμβρίου, ημέρα που πανηγυρίζει η Μονή Κύκκου. Βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον Κυπριακό Τύπο (1878-1899)*, ό.π., σ. 86-87.

6. Richard Pankhurst, «A Cypriot Icon in Ethiopia», *Εκκλησία και Θεολογία* 2(1981)582-585.

7. Για μια συνολική παρουσίαση των λόγων της ευρύτατης διάδοσης της φήμης της Παναγίας του Κύκκου στον ορθόδοξο κόσμο βλ. Αθανάσιου Παλιούρα, «Η εικόνα της Παναγίας της Κυκκώτισσας και η διάδοσή της στον Ορθόδοξο κόσμο», στον τόμο: Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου, *Πρακτικά Συνεδρίου*, ό.π., σ. 83-104.

περιλαμβανομένων και των Κυπρίων⁸. Αγιογραφήθηκαν την περίοδο αυτή μερικές εικόνες του τύπου της Παναγίας της Κυκκώτισσας, που τοποθετήθηκαν στους ναούς των πόλεων και των χωριών της Ρωσίας. Ανάμεσά τους και μία που ζωγράφησε στο εργαστήριό του ο φημισμένος Ρώσος αγιογράφος Σίμων Ουσιακώφ, το 1668, η οποία φέρει την επιγραφή «Η Ελεούσα Ἡ Κυκυότιτσα» και σήμερα βρίσκεται στην Κρατική Πινακοθήκη Τρετιάκοφ⁹. Τους δε αμέσως επόμενους αιώνες, 18ο και 19ο, αγιογραφήθηκαν και αρκετές άλλες εικόνες πανομοιότυπες με την Αγία Εικόνα¹⁰.

Στη διάδοση στη Ρωσία της τιμής προς την Κυκκώτισσα συνέβαλαν επίσης βιβλία και δημοσιεύματα, στα οποία περιλαμβάνονταν εκτενείς αναφορές στην Αγία Εικόνα και στις θαυματουργικές ιδιότητές της. Ένα τέτοιο βιβλίο ήταν το ευρέως διαδεδομένο, κατά τον 18ο αιώνα, ανάμεσα στα λαϊκά στρώματα «Ο βίος του Αγίου Ιλαρίωνος της Μόσχας», όπου γίνεται περιγραφή της εικόνας, που είχε ζωγραφίσει στο εργαστήριό του ο Ουσιακώφ¹¹.

Παρόμοιες αναφορές στην ιστορία και στα θαύματα της Αγίας Εικόνας γίνονται και σε κείμενα που εκδόθηκαν κατά τον 19ο αιώνα, όπως στο βιβλίο με τίτλο «Δόξα της Υπεραγίας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας», που κυκλοφόρησε στη Μόσχα το 1853, χάρη στην πρωτοβουλία του Αρχιεπισκόπου Σινά (1804-1859), και για κάποιο χρονικό διάστημα Οικουμενικού Πατριάρχη (1830-1834) Κωνσταντίου, στο οποίο αποδόθηκαν στα ρωσικά, σε εκτενέστατη περίληψη, σχετικές αναφορές από την ελληνική έκδοση της «Περιγραφής» του Εφραίμ του Αθηναίου, του έτους 1819. Σε αυτό περιγράφονται οι τρεις θαυματουργικές εικόνες που ζωγράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς και γίνεται αναφορά στη μεταφορά τους αρχικά στην Αίγυπτο και στη συνέχεια, της μίας από αυτές, στην Κωνσταντινούπολη. Ακολούθως, παρατίθεται το γνωστό από την ιστορία της Μονής Κύκκου περιστατικό της μεταφοράς της Αγίας Εικόνας από την Κωνσταντινούπολη στην Κύπρο, όταν αυτοκράτορας στο Βυζάντιο ήταν ο Αλέξιος Κομνηνός, και αναφέρεται η τοποθέτησή της σε ναό, που κτίστηκε στο βουνό Κύκκος, και αριθμός θαυμάτων που επετέλεσε¹². Μέρος του κειμένου αυτού αποδόθηκε από τα ρωσικά, πριν από μερικά χρόνια, στην ελληνική γλώσσα από τον

8. Όλγας Μπελομπρόβα, «Οι εικόνες της Θεομήτορος Κυπριώτισσας και Κυκκώτισσας στη Ρωσική λογοτεχνία του ΙΖ΄ - αρχές του ΙΗ΄ αιώνα», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 1(1990)132, όπου και βιβλιογραφία.

9. Για την εικόνα αυτή βλ. Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η Διήγησις της Θαυματουργής Εικόνας*, ό.π., πιν. 47.

10. Όλγας Μπελομπρόβα, «Οι εικόνες», ό.π., σ. 131-142.

11. Όλγας Μπελομπρόβα, «Οι εικόνες», ό.π., σ. 138.

12. Όλγας Μπελομπρόβα, «Οι εικόνες», ό.π., σ. 138-139. Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η Διήγησις της Θαυματουργής Εικόνας*, ό.π., σ. 58-59.

νυν Μητροπολίτη Κένυας Μακάριο Τηλλυρίδη¹³.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι την αναφορά στη σχετική παράδοση για την αγιογράφηση της Παναγίας της Κυκκώτισσας από τον Ευαγγελιστή Λουκά άντλησε από τη ρωσική μετάφραση, του έτους 1853, ο λόγιος Αρχιμανδρίτης Σέργιος, ο οποίος τη συμπεριέλαβε σε έργο του, που εκδόθηκε το 1876 και γνώρισε ευρεία διάδοση ανάμεσα στον επιστημονικό κόσμο της Ρωσίας¹⁴.

Τα κείμενα για την ιστορία της Μονής Κύκκου και τα θαύματα της Παναγίας της Κυκκώτισσας διαβάζονταν από τον ορθόδοξο λαό της Ρωσίας και συνέτειναν ώστε αρκετοί από τους Ρώσους προσκυνητές των Αγίων Τόπων να συνδυάζουν το ταξίδι τους στην Παλαιστίνη με επίσκεψη στην Κύπρο και στη Μονή Κύκκου. Ήδη από το πρώτο μισό του 18ου αιώνα ξένοι περιηγητές, όπως ο Άγγλος Ρίτσαρντ Πόκοκ, ο οποίος επισκέφθηκε τη Μονή Κύκκου το 1738, επισημαίνουν στα οδοιπορικά τους τη συνήθεια αυτή των Ρώσων προσκυνητών¹⁵, που διατηρήθηκε μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα¹⁶.

Αρκετά χρόνια μετά την αναφορά του Πόκοκ, το 1878, ο ευφάνταστος αξιωματικός του βρετανικού στρατού Χέπγουορθ Ντίξον ερμήνευσε τις επισκέψεις αυτές, ως προσπάθεια της Ρωσικής αυτοκρατορίας να χρησιμοποιήσει τη Μονή Κύκκου για προπύργιο κατασκόπευσης της Κύπρου. Όπως γράφει, οι απεσταλμένοι της Ρωσίας αφικνύοντο στην Κύπρο και κατέφευγαν σε διάφορα μοναστήρια, από όπου μπορούσαν ανενόχλητοι να συλλέγουν τις πληροφορίες που χρειαζόνταν για την επεκτατική πολιτική της χώρας τους. Σημειώνει ακόμη, ότι χαρτογραφούσαν την κυπριακή ύπαιθρο, όπου ενδεχομένως η Ρωσία προγραμμάτιζε να δημιουργήσει στρατόπεδα. Οι αναφορές αυτές του Ντίξον, όμως, δεν τεκμηριώνονται και ούτε μαρτυρείται στις πηγές μια τέτοια πολιτική της Ρωσίας έναντι της Κύπρου, που να τη συνδέει με την προσπάθειά της να κατέλθει

13. Ανδρέα Τηλλυρίδη, *Συμβολή στις σχέσεις των Ορθοδόξων Εκκλησιών Κύπρου - Ρωσίας (Εκκλησιαστικές - Πολιτικές - Διπλωματικές)*, Λευκωσία 1989, σ. 59-63.

14. Όλγας Μπελομπρόβα, «Οι εικόνες», *ό.π.*, σ. 138.

15. «Αυτό το μέρος (τη Μονή Κύκκου) το επισκέπτονται οι Έλληνες, όπως οι Λατίνοι το Loretto, και έρχονται εδώ ακόμη και από τη Ρωσία». Βλ. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Β', Λευκωσία 1994, σ. 747.

16. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς σε σχετικό άρθρο του «Ἡ μονή αὕτη κατέστη περιώνυμος καί ἀποτελεῖ το γενικόν προσκύνημα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, ἐν οὐχί δέ ἀπομεμακρυσμένοις χρόνοις καί αὐτῶν τῶν Χριστιανῶν τῆς γείτονος Κιλικίας, καθώς καί τῶν ἐκ τοῦ προσκυνήματος τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐπιστρεφόντων Ρώσων προσκυνητῶν». Βλ. Κιτίου Νικοδήμου Μυλωνά, «Κύπρος. Μοναί», *Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια*, τ. 15ος, Αθήνα 2^ηχ.χ., σ. 57.

στη Μεσόγειο, στα τέλη του 19ου αιώνα. Αποτελεί μάλλον μια αυθαίρετη ερμηνεία του βρετανού αξιωματικού, ο οποίος πληροφορούμενος για τις συχνές επισκέψεις των Ρώσων στη Μονή Κύκκου έδωσε τη δική του επεξήγηση σε αυτές, που σχετιζόταν με τις στρατιωτικές και πολιτικές αντιλήψεις του¹⁷. Ο Ντίξον σημειώνει ακόμη ότι επισκέπτονταν τη Μονή Κύκκου προσκυνητές από όλες τις χώρες του κόσμου, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν Ρώσοι, γεγονός που φανερώνει τη μεγάλη φήμη της Μονής και ειδικότερα της θαυματουργικής της εικόνας στην Ορθόδοξη Ρωσία¹⁸.

Πολλοί από τους Ρώσους προσκυνητές αφιέρωναν στη Μονή Κύκκου, μέχρι λίγα χρόνια πριν από την επανάσταση του 1917, πολυτελή εκκλησιαστικά άμφια και χρυσά και αργυρά σκεύη ρωσικής τέχνης, γεγονός που επεσήμανε ο Κύπριος δικαστικός Αριστοτέλης Παλαιολόγος (1852-1915), σε κείμενό του, που αναδημοσιεύτηκε από ελληνικό περιοδικό σε κυπριακή εφημερίδα, το 1903¹⁹. Ορισμένα από τα αφιερώματα αυτά διασώθηκαν στο σκευοφυλάκιο και στο αμφιοφυλάκιο της, όπως ένα εντυπωσιακό, ως προς το μέγεθος και το βάρος, έντυπο δίγλωσσο ευαγγέλιο με σλαβονικό (1796) και ελληνικό (1799) κείμενο, που φέρει ωραιότατο αργυρεπίχρυσο κάλυμμα κατασκευασμένο από Ρώσο τεχνίτη, το 1802, και που σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο της Μονής Κύκκου²⁰. Ρωσικής τέχνης είναι και μερικά άλλα εκκλησιαστικά κειμήλια της Μονής, τα οποία προσφέρθηκαν από ευλαβείς πιστούς, που τα παράγγελλαν σε ρωσικά εργαστήρια. Στις δωρεές αυτές περιλαμβάνονται λειτουργικά αντικείμενα, όπως τα περισσότερα από τα κανδήλια, οι μεγάλοι πολυέλαιοι και τα μανουάλια, που βρίσκονται στο καθολικό και τα οποία χρονολογούνται από το τέλος του 18ου

17. «Ο Κύκκος, το μεγάλο μοναστήρι στις πλαγιές του βουνού Όλυμπος, υπήρξε το “αρχηγείο” αυτών των Ρώσων επισκεπτών. Εκεί μπορούσαν να παραμένουν και να συνωμοτούν χωρίς να γίνονται αντιληπτοί... Αυτοί οι προσκυνητές από τη Ρωσία τριγύρισαν σ’ όλη την κυπριακή ύπαιθρο, σημειώνοντας τη μορφολογία του εδάφους, προς τον σκοπό, όπως θα μπορούσε κάποιος να πει, ιδρύσεως στρατοπέδων στο μέλλον». Βλ. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Γ΄, Λευκωσία 1995, σ. 1197. Επίσης βλ. Κώστα Κωνσταντινίδη, *Η Αγγλική Κατοχή της Κύπρου*, Λευκωσία 1930, σ. 15-16.

18. «Προσκυνητές από όλες τις χώρες συρρέουν στον Κύκκο, αλλά η πλειονότητα αυτών των προσκυνητών έρχονται από τη Ρωσία». Βλ. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Γ΄, ό.π., σ. 1207.

19. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1900-1911)*, ό.π., σ. 328.

20. Στυλιανού Περδίκη, *Οδηγός Επισκεπτών Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1997, σ. 19-20.

μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα²¹. Στη Ρωσία κατασκευάστηκαν επίσης και αρκετά σκεύη που χρησιμοποιούνται για τη Θεία Ευχαριστία, πολλές επισκοπικές μίτρες και διάφορα άλλα λειτουργικά αντικείμενα²². Τα περισσότερα κοσμούν σήμερα το Μουσείο της Μονής και θαυμάζονται για την κομψότητα και την ομορφιά τους από τις χιλιάδες των επισκεπτών του. Πρόσφατα, μερικά από τα κειμήλια αυτά παρουσιάστηκαν σε έκθεση φωτογραφίας, που διοργανώθηκε από το Μουσείο Ιεράς Μονής Κύκκου σε συνεργασία με τα Προξενεία της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ρωσίας στη Νέα Υόρκη, στον χώρο του Προξενείου της Ρωσίας, τον Δεκέμβριο του 2002, την οποία επισκέφθηκαν πολλοί Έλληνες ομογενείς, Ρώσοι της διασποράς και Αμερικανοί πολίτες.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι ρωσικής προέλευσης είναι και η μεγάλη καμπάνα, βάρους 1280 κιλών, που δωρήθηκε από ευσεβή Ρωσίδα και μεταφέρθηκε στην Κύπρο, στις αρχές της Αγγλοκρατίας, από Ρώσους μοναχούς για να τοποθετηθεί στο επιβλητικό καμπαναριό της Μονής Κύκκου, το οποίο κατασκευάστηκε το 1882. Όπως διεσώθηκε στην προφορική παράδοση της Κυκκώτικης Αδελφότητας, για να μεταφερθεί η καμπάνα από την παραλία μέχρι τη Μονή, που είναι μία απόσταση είκοσι δύο περίπου χιλιομέτρων, χρειάστηκε ένας περίπου μήνας, εξαιτίας της ανυπαρξίας οδικού δικτύου. Από επιγραφή στα ρωσικά, που βρίσκεται σε αυτήν, πληροφορούμαστε ότι κατασκευάστηκε στο εργοστάσιο του Μπογδανόβ και προσφέρθηκε στη Μονή από την Αικατερίνη Ομπράμοβα, κάτοικο Μόσχας²³.

Μερικοί από τους Ρώσους επισκέπτες της Μονής Κύκκου των παλαιότερων χρόνων έγραψαν και δημοσίευσαν τις εντυπώσεις από την παραμονή τους σε αυτήν, διασώζοντας πολύτιμες πληροφορίες για την ιστορία και τις παραδόσεις της. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται ο μοναχός Βασίλειος Μπάρσκου, ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της μοναστηριακής περιηγητικής φιλολογίας της Κύπρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στο κείμενό του, που έχει τη μορφή ταξιδιωτικών αναμνήσεων ημερολογιακού χαρακτήρα, ο Μπάρσκου περιέγραψε και 21. Ηγουμενίου Κύκκου Χρυσσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 27.

22. Ηγουμενίου Κύκκου Χρυσσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 43 και 55-57, όπου στις τελευταίες σελίδες δημοσιεύονται φωτογραφίες αστερόδισκου, αγίου ποτηρίου και επισκοπικών μιτρών ρωσικής τέχνης, που διαφυλάχτηκαν στη Μονή.

23. Ηγουμενίου Κύκκου Χρυσσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 66, όπου αναφέρεται επίσης η σωστή χρονολογία ανέγερσης του κωδωνοστασίου και όχι το 1822, που αναφέρει λανθασμένα ο Κυριαζής. Βλ. Νεοκλή Κυριαζή, *Ιστορία της Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λάρνακα 1949, σ. 35. Ας σημειωθεί ότι λανθασμένη είναι και η αναφορά της Στήβενσον, η οποία γράφει ότι η καμπάνα δωρήθηκε στη Μονή Κύκκου από την Τσαρίνα Αικατερίνη Β' (1762-1796). Βλ. E. Scott - Stevenson, *Our home in Cyprus*, London 1880, σ. 181.

τα Μετόχια της Μονής Κύκκου Χρυσορρογιάτισσα, Αγία Μονή, Ιτιά, Παναγία του Σίντη και Αρχάγγελος Μιχαήλ Λακατάμιας, δίνοντας πολλές πληροφορίες για τα κειμήλια που διαφύλασσαν, καθώς και για τη μοναστική ζωή και τις ασχολίες των μοναχών τους²⁴.

Οι συχνές εκδόσεις που γνώρισε το έργο του Μπάρσκου στη Ρωσία, στα τέλη του 18ου και κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, συνέτειναν ώστε η Κύπρος και τα προσκυνήματά της να γίνουν ευρέως γνωστά ανάμεσα στους κατοίκους της χώρας. Αναφέρεται ενδεικτικά, ότι μεταξύ των ετών 1779 - 1819 το οδοιπορικό του εκδόθηκε έξι φορές, ενώ η επανέκδοσή του από την Ορθόδοξη Παλαιστινιακή Εταιρεία, σε τέσσερις τόμους, από το 1885 έως το 1887, ανανέωσε, στα τέλη του 19ου αιώνα, το ενδιαφέρον των Ρώσων για το νησί²⁵.

Ο Μπάρσκου επισκέφθηκε τη Μονή Κύκκου δύο φορές: την πρώτη το 1727, κατά τη σύντομη παραμονή του στην Κύπρο, μετά από προσκυνηματικό ταξίδι στα Ιεροσόλυμα, και τη δεύτερη το 1735, κατά τη διάρκεια μακράς περιήγησής του στο νησί. Όπως γνωρίζουμε από τη βιογραφία του, ο Ρώσος μοναχός εγκαταστάθηκε τον Οκτώβριο του 1734 στη Λευκωσία, όπου δίδασκε λατινικά στη σχολή που ίδρυσε ο νεοεκλεγείς Αρχιεπίσκοπος Φιλόθεος στην Αρχιεπισκοπή. Μετά, όμως, από τον καταστροφικό σεισμό του Απριλίου του 1735 και την πανώλη που επακολούθησε, αναχώρησε από την πρωτεύουσα του νησιού και επισκέφθηκε τα περισσότερα από τα εβδομήντα μοναστήρια του τόπου, διασώζοντας μοναδικές πληροφορίες για τους θρύλους και τις παραδόσεις τους, ενώ φιλοτέχνησε και πολλά σχέδια, όπου απεικονίζεται η αρχιτεκτονική δομή τους

Κατά την πρώτη επίσκεψή του, ο Μπάρσκου μετέβη στη Μονή από τη Λεμεσό, όπου προσάραξε το καράβι στο οποίο επέβαινε, και χρειάστηκε να περπατήσει δύο ημέρες «ανάμεσα σε μεγάλα βουνά και ερημικές περιοχές», μέχρι να φτάσει σε αυτήν. Όπως σημειώνει, ο Ηγούμενος απουσίαζε, έτυχε, όμως, θερμής υποδοχής και φιλοξενήθηκε στη Μονή για μία εβδομάδα από τους «ενάρετους, πολύ φιλόξενους, ταπεινούς και πολύ φιλόθρησκους» Κυκκώτες μοναχούς. Θαύμασε δε τις λειτουργικές τους παραδόσεις, τις ψαλμωδίες και τα μοναστικά τους έθιμα, που αποκαλεί «εξαίρετα». Σύμφωνα με όσα γράφει στο οδοιπορικό του, ο αριθμός τους ανερχόταν στους εκατόν και οι περισσότεροι από αυτούς διέμεναν στα Μετόχια της Μονής Κύκκου, από όπου μετέφεραν τρόφιμα, ποτά και εισοδήματα σε αυτήν.

24. Για την επίσκεψη του Μπάρσκου στην Κύπρο βλ. Ανδρέα Τηλλυρίδη, *Συμβολή στις σχέσεις των Ορθόδοξων Εκκλησιών Κύπρου - Ρωσίας*, ό.π., σ. 15-24. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Ρώσος μοναχός Βασίλειος Μπάρσκου στην Κύπρο του 18ου αιώνα», *Πολίτης*, 13.10.1999.

25. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκου - Πλάκα - Άλποβ άλλως Βασιλείου Μοσκοβορρώσσου Κιεβοπολίτου εν Κύπρω», *Κυπριακαί Σπουδαί* 21(1957)31-34.

Αναφέρει ακόμη, ότι τα μοναστηριακά κτίρια ήταν λιθόκτιστα, δώροφα, όχι πολύ μεγάλα, και πως ήταν καλυμμένα με κεραμίδια, που στερεώνονταν πάνω σε ξύλινη στέγη. Δεν παραλείπει να σημειώσει, ότι η τράπεζα βρισκόταν στο άνω όροφο, υπεράνω των κελλιών των μοναχών. Ο Μπάρσκυ αναφέρει επίσης, ότι δεν υπήρχαν καμπάνες στη Μονή και πως η πρόσκληση στον ναό γινόταν από τον ήχο σημάτων, ενός ξύλινου και ενός σιδερένιου. Όπως είναι γνωστό, επισήμως καμπάνες επετράπη να τοποθετηθούν στις κυπριακές εκκλησίες μόνο μετά την έκδοση του μεταρρυθμιστικού διατάγματος του Χάττι Χουμαγιούν, το 1856²⁶. Επίσης, διασώζει την πληροφορία πως η εκκλησία της Μονής, πριν από τη μεγάλη πυρκαγιά που συνέβη το 1751, ήταν κατάγραφο εσωτερικά με τοιχογραφίες. Σημειώνει ακόμη, ότι ήταν ανεξάρτητη από τα μοναστηριακά κτίρια και η αρχιτεκτονική κατασκευή της ήταν ωραιότατη. Τέλος, αναφέρει ότι είχε τρία κλίτη και πέντε εισόδους και πως το πλάτος ήταν ίσο με το μήκος της, ο δε τρούλλος υψωνόταν πάνω από τα παράθυρά της.

Ο Μπάρσκυ εντυπωσιάστηκε, κυρίως, από την τοποθεσία που βρισκόταν η Μονή και η οποία, όπως γράφει στο οδοιπορικό του, ήταν η πλέον κατάλληλη για μοναστικό βίο, εξαιτίας της μεγάλης απόστασής της από κατοικημένες περιοχές, αλλά και λόγω της φυσικής ομορφιάς και του κλίματός της. Σημειώνει επίσης, ότι για σκοπούς ύδρευσης υπήρχαν στέρνες, όπου μαζευόταν το νερό της βροχής κατά τους χειμερινούς μήνες, και πως για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιούν το νερό της πηγής «Αγίασμα της Παναγίας», που βρισκόταν απέναντι από την είσοδο της Μονής. Όπως αναφέρει, ήταν καθαρό σαν κρύσταλλο, πολύ υγιεινό και ελαφρό για το στομάχι και για τον λόγο αυτό εθεωρείτο το καλύτερο στην Κύπρο. Ακόμη σημειώνει, ότι στη Μονή δεν υπήρχαν κήποι ή δενδρόκηποι και πως τα γύρω βουνά ήταν καλυμμένα αποκλειστικά με δασικά δένδρα, όπως πεύκα, κέδρα, πλατάνια, δρυς και άλλα. Αναφέρει επίσης, ότι πολλά από τα αντικείμενα που βρίσκονταν στη Μονή ήταν κατασκευασμένα από κέδρο, γεγονός που τον παρεκίνησε να επισκεφθεί την περιοχή του δάσους, όπου φύεται το δένδρο αυτό σε μεγάλους αριθμούς, για να το δει από κοντά.

Ιδιαίτερη εντύπωση έκανε στον Μπάρσκυ η θαυματουργός εικόνα της Παναγίας της Κυκκώτισσας, που, όπως γράφει, ήταν καλυμμένη, με εξαίρεση το πρόσωπό της, με «ασημένιο σφυρηλατημένο κάλυμμα», εννοώντας προφανώς την αργυρεπίχρυση επένδυση, του έτους 1576, που κατασκευάστηκε σε κυπριακό εργαστήριο, στη Λευκωσία, από τον χρυσοχό Τουμάζο επί ηγουμένου Γρηγορίου (;1576-1589;) και η οποία σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο της Μονής²⁷. Σημειώνει ακόμη, ότι η φήμη της Αγίας Εικόνας ήταν ευρέως διαδεδομένη εκτός Κύπρου και

26. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η ανάρτηση καμπάνων στις εκκλησίες της Κύπρου κατά την Τουρκοκρατία (1571-1878)», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 24(1998)211-221.

27. Στυλιανού Περδίκη, *Οδηγός επισκεπτών*, ό.π., σ. 25.

πως πολλοί επισκέπτες από μακρινές χώρες προσέρχονταν στη Μονή Κύκκου για να προσκυνήσουν και να προσευχηθούν μπροστά από αυτήν. Ο Μπάρσκυ αναφέρει, όμως, λανθασμένα, ότι η εικόνα ήταν του τύπου της Θεοτόκου της Οδηγήτριας και σημειώνει πως η Παναγία κρατεί στον δεξιό της βραχίονα τον Χριστό με τη μορφή παιδιού. Προσθέτει επίσης, ότι η χάρη και η προστασία της προφύλασσαν τη Μονή από τους Οθωμανούς, που σέβονταν τους μοναχούς και δεν τους φορολογούσαν με δυσβάστακτους φόρους. Συμπεραίνει δε, πως ίσως για τον λόγο αυτό, και σε άμεση σχέση με το γεγονός της μεγάλης απόστασης της Μονής από κατοικημένες περιοχές, επιτρεπόταν να έχει σταυρό υπεράνω του ναού.

Ο Ρώσος περιηγητής δεν παραλείπει να αναφερθεί και στις επικρατούσες την εποχή εκείνη αντιλήψεις των Ελλήνων ιστορικών, που, σύμφωνα με όσα είχε υπόψη του, απέδιδαν στον Απόστολο Λουκά την αγιογράφιση τριών εικόνων της Θεοτόκου. Η πρώτη από αυτές, σύμφωνα με τον Μπάρσκυ, βρισκόταν στην πόλη Βίλνα της Ρωσίας και ήταν του τύπου της Ελεούσας με τον Χριστό στα αριστερά, η δεύτερη φυλασσόταν στο Μέγα Σπήλαιο της Πελοποννήσου και απεικόνιζε τη Θεοτόκο μόνη της, όρθια και σε στάση προσευχής, ενώ η τρίτη φυλασσόταν σε άγνωστο χώρο. Όπως, όμως, σημειώνει, σε ένα παλιό κυκκώτικο χειρόγραφο αναφερόταν ότι η τρίτη εικόνα βρισκόταν στη Μονή Κύκκου.

Ο Ρώσος μοναχός καταγράφει τέλος και την παράδοση για έλευση της Αγίας Εικόνας στην Κύπρο, με μια κάπως διαφορετική εκδοχή από αυτήν που σημειώνεται στο ιστορικό της Μονής, αφού δεν κάνει καμία αναφορά στον βυζαντινό διοικητή της Κύπρου Μανουήλ Βουτομίτη, στη σχέση του οποίου με τη Μονή Κύκκου αναφέρεται ο μεσαιωνικός χρονικογράφος Λεόντιος Μαχαιράς²⁸. Όπως σημειώνει ο Μπάρσκυ, ο ασκητής Ησαΐας, ο οποίος ζούσε σε σπήλαιο στα βουνά του Κύκκου, που εξακολουθούσε να σώζεται μέχρι τότε σε τοποθεσία κοντά στη Μονή, είδε σε όραμα τη Θεοτόκο, που τον παρεκίνησε να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη και να συναντήσει τον δούκα Ισαάκιο. Από αυτόν, όπως του ανέφερε η Θεοτόκος, θα ζητούσε, αν επιθυμούσε να θεραπευτεί η θυγατέρα του από τη σοβαρή ασθένεια που την ταλαιπωρούσε, να επιτρέψει τη μεταφορά στην Κύπρο της εικόνας Της, η οποία ζωγραφίστηκε από τον Ευαγγελιστή Λουκά. Πράγματι, ο Ησαΐας μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και ανέφερε τα σχετικά με το όραμά του στον Ισαάκιο, ο οποίος, μετά τη θαυματουργική θεραπεία της κόρης του, έστειλε την Αγία Εικόνα στο νησί με πολυάριθμη συνοδεία και τιμές και ανήγειρε στο μέρος που υπέδειξε η Θεοτόκος μικρή εκκλησία, όπου και

28. Άντρου Παυλίδη, *Λεοντίου Μαχαιρά: Εξήγησις της γλυκειάς χώρας Κύπρου η οποία λέγεται Κρόνακα τουτέστιν Χρονικόν*, Λευκωσία 1992, σ. 32-33.

τοποθετήθηκε²⁹.

Κατά τη δεύτερη επίσκεψή του στη Μονή Κύκκου, το 1735, ο Μπάρσκου έφτασε σε αυτήν από τη Λευκωσία, όπου διέμενε τότε, μετά που επισκέφθηκε τον Άγιο Ιωάννη τον Λαμπαδιστή, στον Καλοπαναγιώτη. Περέμεινε στο φιλόξενο περιβάλλον της για είκοσι τρεις ημέρες, γεγονός που του έδωσε τη δυνατότητα να μελετήσει καλά τη ζωή σε αυτήν και να διασώσει πολλές και πολύτιμες πληροφορίες για την ιστορία της. Δυστυχώς, τα σχέδια που έφτιαξε για την εικόνα της Παναγίας της Κυκκώτισσας και για τα μοναστηριακά κτίσματα, που θα συνέτειναν στην περαιτέρω διεύρυνση των γνώσεών μας για την αρχιτεκτονική κατασκευή της Μονής την εποχή αυτή, δεν έχουν διασωθεί.

Τη φορά αυτή, ο Μπάρσκου συνάντησε και τον Ηγούμενο της Μονής, που απουσίαζε κατά την πρώτη επίσκεψή του. Όπως αναφέρει, ονομαζόταν Σωφρόνιος και ήταν «άνθρωπος καλού χαρακτήρα, φιλόξενος, εχέφρων, θεοφοβούμενος, έμπειρος στην ψαλμωδία» και του προσέφερε ελεημοσύνη. Η φιλόξενη διάθεσή του εκδηλώθηκε και έμπρακτα, όταν ο Μπάρσκου αναχώρησε από τη Μονή, οπότε του διέθεσε οδηγό και μουλάρι για τη διακίνησή του μέχρι το επόμενο μοναστήρι, γεγονός που σημείωσε με ιδιαίτερα αισθήματα ευγνωμοσύνης στο οδοιπορικό του. Είναι δε πολύ πιθανόν, σε αυτόν να εξομολογήθηκε ο Ρώσος μοναχός, κατά τη διάρκεια της εκεί παραμονής του³⁰. Σημειώνει ακόμη, ότι η Αδελφότητα της Μονής αποτελείτο από εκατόν περίπου μοναχούς, είκοσι από τους οποίους διέμεναν στην Κεντρική Μονή, ενώ οι υπόλοιποι διαβιούσαν στα Μετόχιά της και ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Καλύτερα πληροφορημένος από ό,τι στην πρώτη του επίσκεψη, γράφει ότι οι Τούρκοι τους παρενοχλούσαν περισσότερο από τους άλλους μοναχούς των κυπριακών μοναστηριών, προφανώς εξαιτίας των εισοδημάτων τους, τα οποία εποφθαλμιούσαν.

Σύμφωνα με τα γραφόμενά του, η Μονή Κύκκου εθεωρείτο το κυριότερο μοναστήρι στο νησί, λόγω της φήμης και του πλούτου της. Σημειώνει επίσης ότι ήταν σταυροπηγιακό, με τη διευκρίνηση ότι ήταν υπό τη δικαιοδοσία Αρχιεπισκόπου, παρά το γεγονός ότι βρισκόταν σε περιοχή που υπαγόταν στη μητροπολιτική περιφέρεια Κερύνειας. Δεν παραλείπει επίσης να αναφερθεί στα σχετικά με την ονομασία της Μονής και να σημειώσει ότι οφείλετο στο παρακείμενο βουνό «Κόκκος» ή «Κύκκος». Καταγράφει, όμως, και τη λαϊκή

29. Για την πρώτη επίσκεψη του Μπάρσκου στη Μονή Κύκκου βλ. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βάρσκου», *ό.π.*, σ. 31-34. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 681-682.

30. Εκτός από όσα διασώζει ο Μπάρσκου, για τον Σωφρόνιο και την ηγουμενία του έχουν διασωθεί αρκετά στοιχεία στα οθωμανικά έγγραφα του Αρχείου της Μονής Κύκκου. Βλ. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Οθωμανικά Έγγραφα 1572-1839*, τ. Β', Λευκωσία 1993, σ. 559-609, όπου σύμφωνα με το πρώτο και τελευταίο έγγραφο διετέλεσε ηγούμενος της Μονής Κύκκου από το 1727 μέχρι το 1736.

εκδοχή για την προέλευση του ονόματος από το λάλημα ενός κούκου, την εποχή της μεταφοράς της Αγίας Εικόνας στην Κύπρο από την Κωνσταντινούπολη, που τραγουδούσε με τις λέξεις «κύκκου» και «κύκου».

Κατά τη δεύτερη αυτή επίσκεψή του, ο Μπάρσκυ είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει προσεκτικότερα τα μοναστηριακά κτίρια και να γράψει ότι αυτά ήταν τριώροφα και όχι διώροφα, όπως σημείωσε προηγουμένως. Αναφέρει ακόμη ότι ήταν καλοκτισμένα και περιελάμβαναν τράπεζα, μαγειρείο, αίθουσα υποδοχής, ξενώνα και μεγάλο αριθμό κελλιών με κεραμιδένια στέγη. Σημειώνει επίσης, ότι μπροστά από τα κελλιά υπήρχαν καλυμμένες στοές με κολώνες και τόξα, καθώς και ωραιότατης εμφάνισης ξύλινα κιγκλιδώματα. Διασώζει επίσης την πληροφορία για την ύπαρξη δύο εισόδων στη Μονή: της κύριας που βρισκόταν στα ανατολικά και μίας δεύτερης στα νότια.

Για τον ναό, ο Ρώσος μοναχός αναφέρει ότι βρισκόταν στη βόρεια πλευρά των μοναστηριακών κτισμάτων και όχι στο μέσο, όπως γίνεται συνήθως στη μοναστηριακή αρχιτεκτονική, και επαναλαμβάνει την παλαιότερη σημείωσή του για την ύπαρξη πέντε εισόδων σε αυτόν, διευκρινίζοντας ότι τρεις ήταν στα δυτικά, μία στα βόρεια και μία στα νότια. Σημειώνει επίσης την ύπαρξη χωριστού προπύλαιου με μία είσοδο και αναφέρει όσα κατέγραψε στην πρώτη επίσκεψή του: ότι δηλαδή ήταν κατάγραφη, το μήκος της ήταν ίσο με το πλάτος, ήταν θολωτή στο εσωτερικό και είχε τρούλλο, προσθέτοντας αυτή τη φορά πως ήταν καλυμμένη με κεραμίδια, ώστε να προστατεύεται από τον παγετό και το χιόνι. Γράφει ακόμη, ότι ο ναός ήταν μαρμαροθετημένος, το εικονοστάσιο ήταν εξαιρετικής τέχνης με περίτεχνα σκαλισματα και είχε αρκετά κηροπήγια, κανδήλια και πολυελαίους. Ακόμη, αναφέρει ότι στην Αγία Τράπεζα υπήρχαν κρυμμένα άγια λείψανα, χωρίς, όμως, να δίνει επιπρόσθετες πληροφορίες. Ολοκληρώνει δε την περιγραφή του για τον ναό με τη σημείωση πως πρόκειται για τον ωραιότερο από όσους είχε επισκεφθεί με εξαίρεση αυτόν του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου, που του είχε προκαλέσει μεγάλο θαυμασμό.

Όπως και στην πρώτη επίσκεψή του, έτσι και σε αυτήν ο Ρώσος μοναχός θαυμάζει την τοποθεσία στην οποία είναι κτισμένη η Μονή και αναφέρεται στα πυκνά δάση, που την περιβάλλουν. Σημειώνει επίσης την ύπαρξη δύο στέρνων, όπου μαζευόταν το νερό της βροχής κατά τους χειμερινούς μήνες, καθώς και πηγής πόσιμου νερού, σε απόσταση «λιθοβολής» από τη Μονή. Είναι αξιοσημείωτο, ότι μία από τις στέρνες αυτές, όπως σημειώνεται σε σχετική επιγραφή, κτίστηκε από τον Ηγούμενο Σωφρόνιο μόλις ένα χρόνο πριν από την εκεί επίσκεψη του Μπάρσκυ³¹, γεγονός που υποχρέωσε τον Ρώσο μοναχό να διευκρινίσει αυτή τη φορά τον αριθμό τους, κάτι το οποίο δεν είχε κάνει κατά την

31. Ηλία Βολανάκη, «Επιγραφές Ιεράς Μονής Παναγίας του Κύκκου της Νήσου Κύπρου: 1519-1899 μ. Χ.», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 6(2004)265-266.

πρώτη επίσκεψή του, όπου σημείωνε απλώς την ύπαρξη «πηγαδιών» για τη φύλαξη του βρόχινου νερού. Όπως γράφει, γύρω από τα μοναστηριακά κτίρια υπήρχαν μόνο δασικά δένδρα, ενώ ένας ωραιότατος δενδρόκηπος με εκκλησία και κελλί υπήρχε σε απόσταση μισής ώρα στα νότια της Μονής. Προφανώς εννοεί το Μετόχιο Παραδείσι³², το οποίο άλλωστε επισκέφθηκε, όπως βεβαιώνει ιδιόχειρή του επιγραφή στο ξύλινο θωράκιο του ναού του Μετοχίου, που είναι αφιερωμένος στον Απόστολο Ανδρέα, κάτω από την εικόνα του Χριστού: «Βασιλείος μοναχός Μοσκοβροῤῥῶσος 1735»³³.

Ο Μπάρσκυ γράφει στο οδοιπορικό του, ότι η Μονή Κύκκου ήταν γνωστή σε ολόκληρο τον Ελληνισμό λόγω της θαυματουργικής Αγίας Εικόνας, που βρισκόταν σε επίχρυσο θρόνο, στην αριστερή πλευρά της εκκλησίας. Όπως αναφέρει, ήταν ζωγραφισμένη σε ένα σπάνιο ξύλο, που κατά την παράδοση προερχόταν από δένδρο του Παραδείσου, με κεριά και μαστίχα και όχι με τις σύγχρονες μεθόδους της ζωγραφικής. Σημειώνει ακόμη, ότι καλυπτόταν από ασημένιο κάλυμμα, εκτός από μια μικρή θυρίδα στο στήθος για προσκύνηση και από το πρόσωπο της Θεοτόκου, που όμως ήταν καλυμμένο με πολύτιμο πέπλο και δεν επιτρεπόταν να το δει κανείς. Σύμφωνα με όσα του αφηγήθηκαν Κυκκώτες μοναχοί, η μόνη περίπτωση που αποκαλυπτόταν το πρόσωπο της εικόνας ήταν κατά τη διάρκεια λιτάνευσής της σε περιόδους ανομβρίας στην κοντινή βουνοκορφή, δηλαδή στο Θρονί. Όταν έφταναν εκεί, όπως διηγήθηκαν στον Μπάρσκυ, αποκάλυπταν την εικόνα, και προφανώς το πρόσωπο της Θεοτόκου αντίκριζε τον ουρανό, οπότε έπεφταν άφθονες βροχές. Αν και στο κείμενο δεν διευκρινίζεται, είναι βέβαιο, ότι κανείς από τους παρισταμένους δεν επιχειρούσε να κοιτάξει την ακάλυπτη εικόνα, αφού η παράδοση και η ευσέβεια του λαού δεν ευνοούσε κάτι τέτοιο.

Συνεχίζοντας την περιγραφή των σχετικών με την Αγία Εικόνα, ο Ρώσος μοναχός αναφέρει ότι ο εικονογραφικός της τύπος ήταν αυτός της Ελεούσας με τον Χριστό στα δεξιά, διορθώνοντας έτσι σιωπηλώς την παλιά εσφαλμένη καταγραφή του για συμπερίληψή της στον τύπο της Οδηγήτριας. Αναφέρει επίσης την καθολική παραδοχή, όχι μόνο των Κυπρίων αλλά και των Ορθοδόξων άλλων περιοχών, για την εικονογράφησή της από τον Ευαγγελιστή Λουκά, σημειώνοντας, όμως, ότι δεν υπήρχε μαρτυρία για αυτό στις Γραφές. Καταγράφει την επικρατέστερη, κατά τη γνώμη του παράδοση, για τις τρεις εικόνες που ζωγράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς, η οποία, όμως, είναι διαφορετική από αυτήν που είχε υπόψη του το 1727. Κατά την επίσκεψή του αυτή είχε σημειώσει πως μία από τις εικόνες του Λουκά βρισκόταν στην πόλη Βίλνα της Ρωσίας και ήταν του

32. Ηγουμένου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 75.

33. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βάρσκυ», ό.π., σ. 65.

τύπου της Ελεούσας με τον Χριστό στα αριστερά, μία δεύτερη φυλασσόταν στο Μεγάλο Σπήλαιο της Πελοποννήσου και απεικόνιζε τη Θεοτόκο όρθια και σε στάση προσευχής, και η τρίτη ήταν η Κυκκώτισσα που ήταν του τύπου της Θεοτόκου της Οδηγήτριας με τον Χριστό στα δεξιά. Τη φορά αυτή αναφέρει, ότι μία από τις τρεις εικόνες ήταν δεξιοκρατούσα, του τύπου της Οδηγήτριας και φυλασσόταν στην Κωνσταντινούπολη, μια δεύτερη, η αποκαλούμενη «Αιγυπτία», απεικόνιζε μόνο τη Θεοτόκο και βρισκόταν στο Μεγάλο Σπήλαιο, ενώ η τρίτη, που ήταν αριστεροκρατούσα, του τύπου της Ελεούσας, ήταν φυλαγμένη στην πόλη Βίλνα της Ρωσίας. Για να λύσει δε το ζήτημα της αγιογράφησης της εικόνας της Παναγίας του Κύκκου από τον Λουκά δέχεται, ότι ο τελευταίος ζωγράφισε πρώτα - πρώτα τις τρεις προαναφερθείσες και σε μεταγενέστερο στάδιο και άλλες εικόνες, ανάμεσα στις οποίες και την Κυκκώτισσα.

Η σύγχυση που παρατηρείται στα γραφόμενά του ίσως να προέρχεται και από το μεγάλο και συχνά αντικρουόμενο πλήθος των σχετικών παραδόσεων για τις εικόνες που αγιογράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς και τη διαφορετική πληροφόρηση, που είχε ο Μπάρσκυ το 1727 και το 1735. Όπως άλλωστε σημειώνει ο Μενάρδος στις αρχές του 20ού αιώνα, αν αριθμούσε κάποιος τις εικόνες που, κατά τη λαϊκή παράδοση, αγιογράφησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς θα διεπίστωνε ότι ο αριθμός τους ήταν πολύ μεγάλος³⁴.

Ο Μπάρσκυ ολοκληρώνει το κείμενο παραθέτοντας την παράδοση για έλευση της Αγίας Εικόνας στην Κύπρο, χωρίς, όμως, να αναφέρει το γνωστό από την ιστορία της Μονής περιστατικό της συνάντησης του βυζαντινού δούκα της Κύπρου με τον μοναχό Ησαΐα και της βάνουσης συμπεριφοράς του προς αυτόν. Όπως και το 1727, ο Ρώσος περιηγητής σημειώνει τα σχετικά με την ασθένεια της κόρης του αυτοκράτορα, που την προηγούμενη φορά αποκαλούσε «δούκα Ισαάκιο», το όραμα του τελευταίου για θεραπεία της κόρης του στην περίπτωση που θα έστελλε στην Κύπρο την Αγία Εικόνα και το ταυτόχρονο παρόμοιο όραμα του ασκητή Ησαΐα με την εντολή να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη. Ακολούθως, όπως αναφέρει, ο αυτοκράτορας αποφάσισε να στείλει την εικόνα στην Κύπρο και ζήτησε από τον δούκα της Κύπρου κάποιο μοναχό για να μεταβεί από το νησί στην Κωνσταντινούπολη και να την παραλάβει. Εστάλη τότε ο Ησαΐας, προς τον οποίο ο αυτοκράτορας έδωσε χρήματα για να αναγείρει μικρό μοναστηριακό κατάλυμα για τη διαφύλαξή της. Συμπληρώνει ακόμη, ότι η Μονή, «σύμφωνα με την ιστορία της», πιθανόν από κάποια λαϊκή διήγηση που του ειπώθηκε, πέρασε δύσκολες εποχές, με αποτέλεσμα να αρχίσει να ερημώνεται. Ο λαός όμως μερίμνησε να την

34. «Πλὴν δε τούτων (του Κύκκου και του Μαχαιρά), ο Λουκάς θεωρείται ζωγράφισας ἄλλας 70 δευτερευούσας εἰκόνας της Παναγίας· ομολογούμεν ὅμως ὅτι αν τις ἀριθμῆσῃ καὶ τὰς δευτερευούσας, θὰ εὕρῃ πιθανῶς ἐβδομηκοντάκις ἐπτὰ». Βλ. Σίμου Μενάρδου, *Τοπωνυμικαὶ καὶ Λαογραφικαὶ Μελέται*, Λευκωσία 1970, σ. 53.

ανακαινίσει και να της δώσει ξανά την προγενέστερή της αίγλη.

Όπως αναφέρει, η διήγηση που καταγράφει δεν διασωζόταν σε κώδικες της Μονής, γεγονός που προκαλεί έκπληξη, αφού την πρώτη φορά σημείωσε ότι άντλησε τις σχετικές πληροφορίες του από «χρονογράφο», δηλαδή από κάποιο κυκκώτικο χειρόγραφο. Η αντίφαση αυτή μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός, ότι είχαν παρέλθει οκτώ χρόνια από τότε που μετέβη στη Μονή για πρώτη φορά και ήταν πολύ φυσικό να μην θυμόταν με ακρίβεια όλα όσα είδε και άκουσε τότε. Όταν δε ζήτησε, το 1735, επιπρόσθετες πληροφορίες για την ίδρυσή της και του ειπώθηκε η σχετική διήγηση, ίσως να του αναφέρθηκε ότι δεν ήταν καταγραμμένη σε κώδικα και πως διασώθηκε μόνο από την προφορική παράδοση³⁵.

Εκτός από την Κεντρική Μονή, ο Μπάρσκυ, κατά τη διάρκεια της μεγάλης προσκυνηματικής του περιήγησης, το 1735, επισκέφθηκε τα κυκκώτικα Μετόχια της Χρυσorroγιάτισσας, της Αγίας Μονής, του Πολεμίου, της Παναγίας του Σίντη και του Αρχαγγέλου Μιχαήλ Λακατάμιας. Στο οδοιπορικό του αναφέρεται επίσης και σε διάφορα μικρά μοναστήρια με ένα ή δύο μοναχούς, που περιστοιχίζουν την πόλη της Λευκωσίας, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνει και την «Εγκωμη»³⁶. Πρόκειται πιθανότατα για το Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου, το οποίο εξελίχθηκε στα μεταγενέστερα χρόνια, και ειδικότερα από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, σε κέντρο δραστηριοτήτων της κυκκώτικης αδελφότητας.

Το πρώτο από αυτά που περιγράφει είναι το Μετόχιο της Χρυσorroγιάτισσας, στο οποίο μετέβη μετά που ανεχώρησε από τη Μονή Κύκκου. Όπως αναφέρει, βρισκόταν στην επισκοπική περιφέρεια της Πάφου, δεν ανήκε, όμως, στη δικαιοδοσία του τοπικού Μητροπολίτη, αλλά υπαγόταν στη Μονή Κύκκου, από όπου στέλλονταν για τη διαχείρισή του ένας Οικονόμος και δύο έως τρεις μοναχοί. Σύμφωνα με όσα σημειώνει στο οδοιπορικό του, αποτελείτο από μια μικρή εκκλησία με κυλινδρική οροφή, είχε δύο - τρία κελλιά και περιορισμένους πόρους, που προέρχονταν από τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Εκεί τον υποδέχθηκαν φιλόξενα και παρέμεινε για μια - δυο μέρες, οπότε του δόθηκε η ευκαιρία να θαυμάσει το φυσικό περιβάλλον και να γευτεί το γλυκό και υγιεινό

35. Για τη δεύτερη επίσκεψη του Μπάρσκυ στην Κύπρο βλ. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 62-67. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 695-697.

36. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 118. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 721. Ο Κυριαζής θεωρεί, με βάση κάποιες αναφορές στον κτηματικό κώδικα της Αρχιεπισκοπής, ότι επρόκειτο για ανεξάρτητο μοναστήρι από τον Άγιο Προκόπιο, κάτι που όμως δεν επιβεβαιώνεται από καμιά γνωστή μέχρι σήμερα πηγή. Βλ. Νεοκλή Κυριαζή, *Τα μοναστήρια εν Κύπρω*, Λάρνακα 1950, σ. 115-116.

νερό της κοντινής πηγής³⁷.

Επόμενος σταθμός του Ρώσου μοναχού ήταν το Μετόχιο της Αγίας Μονής, που, όπως σημειώνει, ήταν αφιερωμένο στον Άγιο Νικόλαο, αλλά ο λαός το αποκαλούσε Αγία Μονή, δηλαδή άγιο κατάλυμα απομόνωσης. Σε αυτό συνάντησε έναν Οικονόμο και δύο ή τρεις μοναχούς, οι οποίοι επίσης ζούσαν από τη γεωργία και την κτηνοτροφία και απέστειλαν μέρος από τα εισοδήματά τους στην Κεντρική Μονή. Όπως αναφέρει, στα δυτικά του Μετοχίου υπήρχαν αμπελώνες, στους δε βόρειους οργωμένους αγρούς σωζόταν ένα ωραίο λιθόστρωτο αλώνι. Ως προς την ιστορία του, αναφέρει πως δεν είχε μπορέσει να ανακαλύψει οτιδήποτε σχετικό, αλλά από διάφορα κατάλοιπα, τα οποία είχε επισημάνει στον περιβάλλοντα χώρο, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα, ότι κατά πάσα πιθανότητα είχε κτιστεί με αυτοκρατορική χορηγία. Κατέγραψε δε και διαιώνισε την μοναστική παράδοση, σύμφωνα με την οποία η Αγία Μονή ήταν άλλοτε ένα πολύ πλούσιο μοναστήρι, που στη συνέχεια, όμως, μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς, εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε, μέχρι που περιήλθε στην κυριότητα της Μονής Κύκκου.

Ο παρατηρητικότερος Μπάρσκυ δεν παρέλειψε να περιγράψει με πολλές λεπτομέρειες τόσο τα μοναστηριακά κτίρια όσο και τον ναό, διασώζοντας έτσι τη μορφή, που είχε πριν από τις ανακαινίσεις των ετών 1883-1885. Όπως αναφέρει, το Μετόχιο ήταν αρκετά μεγάλο σε πλάτος και μήκος, είχε ευρύχωρη αυλή και κελλιά γύρω από αυτήν. Για τον ναό σημείωσε, ότι βρισκόταν στην ανατολική πλευρά και πως ήταν ωραίας αρχιτεκτονικής, στερεά κτισμένος με μεγάλες και σκληρές πέτρες, με αψίδα εσωτερικά και ότι το όλο οικοδόμημα στηριζόταν σε έξι κολώνες. Όπως αναφέρει, το εικονοστάσιό του ήταν απλό και το δάπεδο στρωμένο με μεγάλες λίθινες πλάκες, ενώ υπήρχαν πέντε είσοδοι σε αυτόν, τρεις από τα δυτικά, μία από τα βόρεια και μία από τα νότια.

Με την περιγραφή του, διασώζει επίσης τη μαρτυρία για ύπαρξη μεγάλου προπυλαίου με τρεις εισόδους. Όπως γράφει, υπήρχε ένα χωριστά κατασκευασμένο και στεγασμένο πρόστωον από τη δυτική πλευρά, η νότια θύρα ήταν πάντοτε κλειστή, ενώ η βόρεια είχε μετατραπεί σε παράθυρο. Σύμφωνα με τον Μπάρσκυ, στο προπύλαιο υπήρχαν δύο σήμαντρα, ένα ξύλινο και ένα σιδερένιο, αφού η χρήση καμπάνας ήταν απαγορευμένη. Όπως σημειώνει, τα σήμαντρα είχαν επίσης απαγορευθεί από τους Τούρκους για κάποιο διάστημα στις ενοριακές εκκλησίες, με εξαίρεση μερικά απομακρυσμένα χωριά.

Από το κείμενό του συμπεραίνουμε, ότι ο Μπάρσκυ καταγοητεύτηκε από το τοπίο, αφού τονίζει πως η Αγία Μονή ήταν κτισμένη σε μια από τις ομορφότερες τοποθεσίες της Κύπρου, ανάμεσα σε πυκνά δάση με πλούσια βλάστηση και άφθονο

37. Ανδρέου Στυλιανού, «Αἱ περιηγήσεις του Ρώσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 68. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 697.

και δροσερό νερό. Για τον λόγο αυτό, σχεδίασε το Μετόχιο και το γύρω τοπίο, δυστυχώς όμως ούτε το σχέδιο αυτό διασώθηκε. Όπως αναφέρει, δεν έμεινε για πολύ εκεί, γιατί ο Ηγούμενος δεν φαινόταν αρκετά φιλόξενος και γλυκός στους λόγους, που του απηύθυνε³⁸.

Μετά την Αγία Μονή, ο Μπάρσκυ μετέβη στο Μετόχιο του Κύκκου στο χωριό Πολέμι, το οποίο, όπως αναφέρει, διέφερε από τα άλλα, διότι δεν είχε εκκλησία, παρά μόνο μοναστηριακά καταλύματα. Όπως σημειώνει στο οδοιπορικό του, το Μετόχιο βρισκόταν σε μια ομαλή και δροσερή πεδιάδα, κοντά σε πηγή υγιεινού νεού. Ο δε Οικονόμος και οι λιγοστοί μοναχοί του ασχολούνταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, διατηρούσαν κήπους με συκομουριές για την παραγωγή μεταξιού και συνεισέφεραν, όσο μπορούσαν, στην ενδυνάμωση της οικονομίας της Κεντρικής Μονής³⁹.

Ακολούθως, ο Μπάρσκυ συνεχίζοντας την προσκυνηματική του πορεία και, αφού επισκέφθηκε μερικά άλλα μοναστήρια της Πάφου, κατέλυσε στο Μετόχιο της Μονής Κύκκου Ιτιά στο χωριό Πενταλιά, όπου και διανυκτέρευσε. Όπως αναφέρει, βρισκόταν σε μια βουνίσια άδενδρη, αλλά δροσερή πλαγιά και είχε δενδρόκηπο με τρεχούμενο νερό και μια πολύ μικρή και φτωχική εκκλησία. Σύμφωνα με τον Ρώσο περιηγητή, στο Μετόχιο διέμεναν ένας οικονόμος και δυο - τρεις μοναχοί, καθώς και μερικοί εργάτες, οι οποίοι ασχολούνταν με τη σπορά χωραφιών και τη βοσκή μεγάλου αριθμού αιγών. Είναι αξιοσημείωτο, ότι συνάντησε εκεί και τον πρώην Μητροπολίτη Πάφου Ιωακείμ, ο οποίος και τον υποδέχθηκε με αισθήματα φιλοξενίας⁴⁰.

Μετά το Μετόχιο της Ιτίας, ο Ρώσος μοναχός μετέβη στο κοντινό Μετόχιο της Παναγίας του Σίντη, στο οποίο, όπως σημειώνει, υπηρετούσαν τρεις μοναχοί, οι οποίοι ασχολούνταν αποκλειστικά με τη γεωργία. Σύμφωνα με όσα γράφει, το Μετόχιο δεν μπορούσε να δεχθεί μεγαλύτερο αριθμό μοναχών, λόγω των τουρκικών φόρων. Πρόκειται προφανώς για προσωπικούς φόρους, που πλήρωναν οι μοναχοί της εποχής, γεγονός το οποίο συνέτεινε ώστε να παρεμποδίζεται η

38. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 68-70. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 697-698. Επίσης βλ. Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Μονή των Ιερέων ή Αγία Μονή*, Λευκωσία 1999, σ. 15 και 32-33.

39. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 71. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 698.

40. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 76-77. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 701. Για τον Ιωακείμ και τον λόγο απομάκρυνσής του από τον μητροπολιτικό θρόνο βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, Λευκωσία 2001, σ. 45-48.

περαιτέρω αύξηση της μοναστικής αδελφότητας, αφού σε τέτοια περίπτωση το ύψος του ποσού των φόρων που εκαλούνταν να καταβάλουν ξεπερνούσε τα έσοδα του Μετοχίου. Ο Μπάρσκυ σημειώνει ακόμη, ότι το Μετόχιο διέθετε αρκετά χωράφια για σπορά και πως είχε στην κατοχή του λίγα φρουτόδενδρα και δύο νερόμυλους, ένα στη δεξιά και ένα στην αριστερή όχθη του παρακείμενου χειμάρρου, που σώζονται μέχρι τις μέρες μας σε ερειπωμένη κατάσταση. Όπως αναφέρει, σε αυτούς οι μοναχοί άλεθαν τα σιτηρά γεωργών της περιοχής, εξασφαλίζοντας έτσι ένα επιπρόσθετο εισόδημα.

Ο Μπάρσκυ δεν παρέλειψε επίσης να περιγράψει το κτιριακό συγκρότημα του Μετοχίου και να σημειώσει ότι ήταν τετραγώνου σχήματος και περιέβαλλε μεγάλη αυλή, γύρω από την οποία ήταν κτισμένα τα κελλιά των μοναχών. Σύμφωνα με όσα γράφει, είχε τρεις εισόδους, μία στα ανατολικά, μία στα νότια και μία στα δυτικά, η ακριβής θέση της οποίας σήμερα δεν μπορεί να εντοπιστεί. Δεν υπήρχε δηλαδή η βόρεια κεντρική είσοδος, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα για φράξιμο της πριν από το 1735. Αναφέρει ακόμη, ότι στο μέσο της αυλής υπήρχε πηγή, εννοώντας προφανώς το πηγάδι που σώζεται μέχρι σήμερα, και μια ιτιά, η οποία όμως δεν επιβίωσε μέχρι τις μέρες μας. Μπορεί, όμως, και να είχε εκλάβει ως πηγή αυλάκι, που οδηγούσε το νερό του παρακείμενου χειμάρρου Ξερού στο Μετόχιο και χρησιμοποιείτο για το πότισμα, κάτι που επιβεβαιώνεται από τους εγκαταλελειμμένους κήπους με οπωροφόρα δένδρα, που υπήρχαν γύρω από τα μοναστηριακά κτίρια μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα.

Ο Ρώσος μοναχός εντυπωσιάστηκε ιδιαίτερα από την εκκλησία του Μετοχίου και τη μεγάλη δεξιοτεχνία και τον τρόπο με τον οποίο οι μάστορες της προσέδωσαν εσωτερική και εξωτερική σταθερότητα. Όπως σημειώνει, ήταν μεγάλων διαστάσεων σε ύψος, πλάτος και μήκος και υποβασταζόταν από τους τοίχους της, αφού δεν είχε κολώνες ούτε αψίδες για την ενίσχυσή της. Στην πραγματικότητα, όμως, το μήκος και το πλάτος του ναού είναι σχετικά μικρών διαστάσεων σε αντίθεση με το δυσανάλογα μεγάλο ύψος του. Αναφέρει ακόμη, ότι η εκκλησία διέθετε τρούλλο και τρεις εισόδους, στα δυτικά, τα βόρεια και τα νότια. Η τελευταία από αυτές κλείστηκε στα μεταγενέστερα χρόνια και παραμένει έκτοτε κλειστή. Δυστυχώς το σχέδιο που έφτιαξε και το οποίο θα αποτελούσε μοναδική μαρτυρία για την ακριβή μορφή του ναού και των γύρω κτισμάτων την περίοδο αυτή επίσης δεν διασώθηκε⁴¹.

Αρκετές πληροφορίες αναφέρει και για το Μετόχιο του Αρχαγγέλου Μιχαήλ Λακατάμιας, όπου παρέμεινε για τρεις ημέρες και φιλοτέχνησε σχέδιο με την αρχιτεκτονική δομή του ναού και των μοναστηριακών του κτισμάτων. Το

41. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 77-78. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 701. Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Παναγία του Σίντη*, Λευκωσία 2005 (υπό έκδοση).

αποκαλεί «Αρχάγγελος της Αλακαταμίας» από τα πολλά αλακάτια που βρίσκονταν σε αυτό και στα κοντινά χωριά για την άντληση νερού, την άρδευση των κήπων και το πότισμα των αιώνων, που εκτρέφονταν σε αυτό. Σημειώνει δε, ότι στο Μετόχιο υπήρχαν πολλές πετρόκτιστες και καλά κατασκευασμένες δεξαμενές για την αποθήκευσή του. Αναφέρει επίσης, ότι είχε αρκετά φρουτόδενδρα, κυρίως ελιές και συκαμινιές για την εκτροφή μεταξοσκώληκα και την παραγωγή μεταξιού, καθώς και σε μικρότερο βαθμό φοινικιές και πορτοκαλιές, όπως και πολλή και εύφορη γη, όπου εκαλλιεργούντο από ένα Οικονόμο και τέσσερις - πέντε μοναχούς σιτηρά. Οι τελευταίοι, όπως γράφει, εκτός από τη γεωργία ασχολούνταν επίσης και με την κτηνοτροφία.

Ο Ρώσος μοναχός περιγράφει επίσης το κτιριακό συγκρότημα του Μετοχίου και σημειώνει, ότι κατελάμβανε μεγάλη έκταση και είχε τετραγωνικό σχήμα με μεγάλη αυλή και πηγάδι με καθαρό νερό, το ακριβές σχήμα των οποίων γνωρίζουμε από το σχέδιο που έφτιαξε. Ακόμη αναφέρει, ότι η εκκλησία βρισκόταν στη μέση του Μετοχίου και ήταν ωραία κτισμένη με ίσιες πελεκητές πέτρες. Σημειώνει επίσης, ότι εκοσμείτο με εικονοστάσιο και πολυελαίους και είχε λίθινες κολώνες, θόλους, πολλά παράθυρα και ένα ωραίο τρούλλο. Προσθέτει δε, ότι υπήρχαν τρεις εισοδοί, μία στα δυτικά, μία στα βόρεια και μία στα νότια, που ήταν καλυμμένες με λίθινες ασίδες. Στο οδοιπορικό του γράφει ακόμη, ότι οι Οθωμανοί είχαν επιχειρήσει μερικές φορές κατά το παρελθόν να το αποκτήσουν, αλλά τελικά οι Χριστιανοί το εξαγόραζαν. Εξαιτίας δε του πλούτου του, οι κατακτητές καταπίεζαν τους μοναχούς και απαιτούσαν χρήματα και άλλα είδη από αυτούς, γεγονός που δυσκόλευε σε μεγάλο βαθμό τη ζωή τους⁴².

Είναι αξιοσημείωτο, ότι από τα Μετόχια της Χρυσορρογιατίσσας, της Αγίας Μονής, της Ιτιάς, της Παναγίας του Σίντη, του Πολεμίου και του Αρχαγγέλου Λακατάμιας, που επισκέφθηκε ο Μπάρσκυ, το 1735, μόνο η Αγία Μονή, η Παναγία του Σίντη και ο Αρχάγγελος της Λακατάμιας εξακολουθούν να παραμένουν στην κατοχή της Μονής Κύκκου μέχρι τις μέρες μας. Από τα υπόλοιπα, η μεν Χρυσορρογιατίσσα, για λόγους που δεν είναι επαρκώς γνωστοί, αποτέλεσε ανεξάρτητη Μονή από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα⁴³, το Μετόχιο της Πενταλιάς εκποιήθηκε στους κατοίκους της περιοχής λίγα χρόνια μετά τη λήξη

42. Για τις εντυπώσεις του από το Μετόχιο του Αρχαγγέλου βλ. Ανδρέου Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 109-110. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 718-719. Επίσης βλ. Κωστή Κοκκινόφτα - Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Αρχάγγελος Μιχαήλ*, Λευκωσία 2001, σ. 8-9 και 39.

43. Σταύρου Φωτίου, *Ιερά Μονή Χρυσορρογιατίσσης*, Πάφος 2000, σ. 26.

του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου⁴⁴, ενώ το Μετόχιο στο χωριό Πολέμι μετατράπηκε από τη Μονή Κύκκου, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, σε Πολιτιστικό Κέντρο και προσφέρθηκε στην κοινότητα⁴⁵.

Εκτός από τον Μπάρκσυ, στη Μονή Κύκκου αναφέρονται και πολλοί άλλοι Ρώσοι περιηγητές, όπως ο μοναχός Ζωσιμάς, ο οποίος επισκέφθηκε το νησί το 1421, μετά την ολοκλήρωση του προσκυνήματός του στους Αγίους Τόπους. Το έργο του έγινε ευρύτερα γνωστό στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, μετά την έκδοσή του από τη Ρωσική Παλαιστινιακή Εταιρεία στην Πετρούπολη, το 1896⁴⁶. Δυστυχώς, η αναφορά του στην επίσκεψή του στη Μονή Κύκκου είναι επιγραμματική, με αποτέλεσμα να στερούμαστε πληροφορίες για την ιστορία της σε μια περίοδο για την οποία πολύ λίγες πληροφορίες διασώζονται.

Ένας άλλος Ρώσος περιηγητής που αναφέρεται στη Μονή Κύκκου είναι ο ιερομόναχος Μελέτιος, ο οποίος επισκέφθηκε την Κύπρο το 1793. Το βιβλίο του, που φέρει τον τίτλο «Ταξίδι στην Ιερουσαλήμ του Ιερομόναχου Μελετίου από το ερημικό κοινόβιο μοναστήρι του Σαρόβσκυ από το 1793 μέχρι το 1794», κυκλοφόρησε στα ρωσικά το 1800 και περιέχει μερικές αναφορές στη Μονή Κύκκου και στα Μετόχιά της Αρχάγγελος Μιχαήλ και Ξηροπόταμος, όπου στάθμευσε καθοδόν προς τον Κύκκο. Όπως σημειώνει, οι Κυκκώτες μοναχοί τον υποδέχθηκαν πολύ φιλικά και τον φιλοξένησαν στο μεγάλο ξενώνα της Κεντρικής Μονής. Στο οδοιπορικό του αναφέρει το ιστορικό της μεταφοράς της Αγίας Εικόνας στην Κύπρο από την Κωνσταντινούπολη, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Αλέξιος Κομνηνός και σημειώνει, ότι οι Τούρκοι αποκαλούσαν την Αγία Εικόνα με την ονομασία «Μπουγιούκ Παναγία», δηλαδή Μεγάλη Παναγία. Γράφει δε ότι, εξαιτίας της Αγίας Εικόνας, σέβονταν τη Μονή και ζητούσαν από τους μοναχούς της λιγότερους φόρους από αυτούς που απαιτούσαν από όσους εγκαταβίωναν σε άλλα μοναστήρια του νησιού⁴⁷.

Δυστυχώς, τα περισσότερα από τα οδοιπορικά των Ρώσων επισκεπτών του νησιού, τα οποία περιέχουν αρκετές αναφορές για την Κύπρο, και πολύ πιθανόν και για τη Μονή Κύκκου, παραμένουν απρόσιτα για την κυπριακή ιστοριογραφία. Είναι

44. Προφορική μαρτυρία από κατοίκους της κοινότητας. Αναφορά στην πρόθεση για πώληση των κτημάτων στην Πενταλιά γίνεται και σε έγγραφο της εποχής. Βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στα Βρετανικά Αποικιακά Αρχεία 1940-1949*, Λευκωσία 2004, σ. 315-316 και 320-321.

45. Πόλα Σπόντα, «Από μετόχι του Κύκκου σε Πολιτιστικό Κέντρο», *Το Περιοδικό*, αρ. 168, 29.7.1989, σ. 64-65.

46. Ανδρέα Τηλλυρίδη, *Συμβολή στις σχέσεις των Ορθοδόξων Εκκλησιών Κύπρου - Ρωσίας*, ό.π., σ. 5. Gilles Grivaud, *Excerpta Cypria Nova. Voyageurs Occidentaux à Chypre au XVème Siècle*, Nicosie 1990, σ. 14, 24, 51 και 172.

47. Ανδρέα Τηλλυρίδη, *Συμβολή στις σχέσεις των Ορθοδόξων Εκκλησιών Κύπρου - Ρωσίας*, ό.π., σ. 25-26.

περισσότερο από βέβαιο, ότι η ανάληψη ενός προγράμματος εντοπισμού και έκδοσής τους θα συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στον εμπλουτισμό των γνώσεών μας γύρω από την κυπριακή ιστορία και ειδικότερα αυτή των χρόνων της Τουρκοκρατίας.

Μία άλλη πτυχή των σχέσεων της Μονής Κύκκου με τη Ρωσία αφορά στη διεξαγωγή ζητείας στη χώρα από Κυκκώτες μοναχούς. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ολλανδός περιηγητής Κορνέλιους Βαν Μπρουν το 1683, ένας αριθμός από τους τετρακόσιους περίπου μοναχούς που εγκαταβίωναν τότε σε αυτήν απεστέλλετο στη Ρωσία και αλλού «για διάφορα καθήκοντα»⁴⁸. Είναι γνωστό, όμως, ότι η Μονή Κύκκου δεν είχε την περίοδο αυτή Μετόχιο ή εμπορικούς δεσμούς με τη Ρωσία, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι οι Κυκκώτες μοναχοί μετέβαιναν σε αυτή για λόγους ζητείας. Άλλωστε, από διάφορες άλλες πηγές είναι γνωστές μερικές περιπτώσεις μετάβασης μοναχών κυπριακών μοναστηριών στη χώρα, όπου αναζητούσαν την οικονομική στήριξη των ομόδοξων τους Ρώσων, ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευση της «Μονής της μετανοίας τους». Μία τέτοια περίπτωση συνέβη στις αρχές του 17ου αιώνα, οπότε ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χριστόδουλος (1606-1640), έστειλε επιστολή, ημερομηνίας 28 Ιουλίου 1626, προς τον Τσάρο της Ρωσίας Μιχαήλ Φεοντώροβιτς, με την οποία τον παρακαλούσε να ενισχύσει με το ποσό των 140.000 άσπρων τη Μονή του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, πιθανόν το μετέπειτα Μετόχιο της Μονής Κύκκου στη Λακατάμια, ώστε να μπορέσει να συνεχίσει τη λειτουργία της. Σύμφωνα με τις διασωθείσες μαρτυρίες εστάλησαν για τον σκοπό αυτό στη Ρωσία δύο μοναχοί του Αρχαγγέλου, οι Λεόντιος και Γεράσιμος. Ο πρώτος, όμως, απεβίωσε καθοδόν, πριν φθάσει στα σύνορα, με αποτέλεσμα να εισέλθει στη Ρωσία μόνο ο Γεράσιμος, ο οποίος και έτυχε της ευσπλαχνίας του Τσάρου⁴⁹.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι στο Αρχείο της Μονής Κύκκου διασώθηκαν δύο αντίγραφα ανυπόγραφων επιστολών, προφανώς του Ηγουμένου Νεοφύτου (1826-1861), προς τον Ρώσο αυτοκράτορα Νικόλαο Α΄, ημερομηνίας 13 Σεπτεμβρίου 1849. Με την πρώτη εζητείτο η άδεια για να περιέλθει τα χωριά και τις πόλεις του ρωσικού κράτους Κυκκώτης ιερομόναχος και να συναθροίσει «τη γενναία συνδρομήν των Ορθοδόξων και φιλοχρίστων ελεημόνων Ρώσων», ενώ με τη

48. «Αυτή η Εικόνα (της Παναγίας του Κύκκου) φυλάσσεται σε ένα μοναστήρι με το όνομα Κύκκος, στο οποίο ανήκουν περίπου τετρακόσιοι καλόγεροι εκ των οποίων όμως ένας αριθμός αποστέλλεται στη Ρωσία και αλλού για διάφορα καθήκοντα». Βλ. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τ. Β΄, ό.π., σ. 654.

49. Βενέδικτου Εγγλεζάκη, «Ανέκδοτος Σλαυονική επιστολή του Αρχιεπισκόπου Χριστοδούλου Α΄ προς τον Τσάρον Μιχαήλ Φεοντώροβιτς Ρωμανώφ», *Κυπριακαί Σπουδαί* 41 (1977) 7-21.

δεύτερη παρεκαλείτο ο ίδιος ο αυτοκράτορας να ενισχύσει οικονομικά τη Μονή⁵⁰. Επίσης, διασώθηκε σημείωμα με τα ονόματα εννέα Ρώσων αριστοκρατών, προς τους οποίους εστάλησαν παρόμοιες επιστολές⁵¹, μέσω της προσκυνήτριας Βαρβάρας Ιβάνοβνα Κατάεβ.

Όπως είναι γνωστό, η τελευταία ήταν Ρωσίδα μοναχή, η οποία, κατά τη διάρκεια του προσκυνηματός της στους Αγίους Τόπους το 1840, επισκέφθηκε και την Κύπρο. Στο νησί συνδέθηκε με την αδελφότητα της Μονής Σταυροβουνίου, την οποία και βοήθησε με τη διεξαγωγή εράνου στη Ρωσία, τουλάχιστον κατά τα έτη 1844-46, για την ανοικοδόμηση του Μετοχίου της Μονής, Αγία Βαρβάρα⁵². Παραμένει άγνωστο, όμως, κατά πόσο η Βαρβάρα Κατάεβ επισκέφθηκε ξανά την Κύπρο, οπότε γράφτηκαν οι επιστολές του έτους 1849, ή εάν αυτές εστάλησαν στην Κατάεβ για να επιδοθούν στους παραλήπτες τους. Από διάφορα έγγραφα της εποχής γνωρίζουμε επίσης, ότι το ίδιο έτος ο Μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Γ΄ (1848-1862) αποφάσισε να δημιουργήσει στη Μονή Σταυροβουνίου Σχολή για τη μόρφωση του κυπριακού κλήρου και αποτάθηκε για τον σκοπό αυτό στη Ρωσίδα μοναχή, ζητώντας τη βοήθειά της. Η τελευταία ανταποκρίθηκε στη σχετική παράκληση και διεξήγαγε έρανο στη Ρωσία, από όπου έστειλε το 1851 και το 1852 ποσό χρημάτων, καθώς και διάφορα αφιερώματα που συνέλεξε⁵³. Στην περίπτωση, όμως, της Μονής Κύκκου δεν έχουμε υπόψη μας την τελική κατάληξη της υπόθεσης αυτής και αν, είτε ο Νικόλαος Α΄ προσέφερε τη συνδρομή του, είτε κάποιος από τους Κυκκώτες ιερομόναχους διεξήγαγε έρανο στη Ρωσία.

Την ίδια περίοδο μεγάλος αριθμός Κυκκωτών μοναχών πραγματοποίησε ζητείες σε διάφορα μέρη του Ελληνισμού, όπως στη Μικρά Ασία και στα νησιά του Αιγαίου, σε μια προσπάθεια να μαζευτούν χρήματα και να ξεπεραστεί η δύσκολη οικονομική κατάσταση της Μονής Κύκκου, που προκλήθηκε από τα τραγικά γεγονότα του 1821. Τέτοιες περιπτώσεις αναφέρονται αρκετές, όπως το 1835 που ο μοναχός Άνθιμος μετέβη στη Σύρο⁵⁴, το 1838 και το 1849, οπότε οι μοναχοί Χρύσανθος και Άνθιμος επισκέφθηκαν αντιστοίχως την Κω⁵⁵, το 1838, που ο

50. Ηγούμενου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 103. Τα σχετικά έγγραφα δημοσιεύτηκαν πρόσφατα. Βλ. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53 της Ιεράς Μονής Κύκκου. Οι πολύπλευρες δραστηριότητες της Μονής κατά την περίοδο 1843-1897*, Λευκωσία 2004, σ. 85-88.

51. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53*, ό.π., σ. σ. 346.

52. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος*, ό.π., σ. 160-161.

53. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος*, ό.π., σ. 162.

54. Αντώνη Μαρκουλλή, «Η δημιουργία της Ερμούπολης και Κύπριοι οικιστές», *Αιγιοπελαγίτικα Θέματα* 44(1995)177.

55. Κωστή Κοκκινόφτα, *Κυκκώτικα Μελετήματα*, ό.π., σ. 234.

μοναχός Νικόδημος διεξήγαγε ζητεία για δύο χρόνια στη Συρία, το 1843, έτος κατά το οποίο ο Ιερομόναχος Δαμασκηνός εξουδιοδοτήθηκε για να διεξαγάγει ζητεία στην Ανατολία και στη Ρούμελη, και το 1868, οπότε ζητήθηκε άδεια από τον Μητροπολίτη Ικονίου για πραγματοποίηση εράνου στη μητροπολιτική του περιφέρεια⁵⁶. Κατά συνέπεια είναι πολύ πιθανόν να πραγματοποιήθηκε ζητεία και στη Ρωσία, κάτι που παραμένει προς το παρόν ιστορικά ατεκμηρίωτο.

Μια άλλη πτυχή των σχέσεων της Μονής Κύκκου με τη Ρωσία είναι αυτή που αναπτύχθηκε μέσω των κατά καιρούς Ρώσων Προξένων στην Κύπρο, όπως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1810 με τον Κωνσταντίνο Περισιτιάνη (1759-1842). Ο Περισιτιάνης υπήρξε για κάποιο διάστημα επίτροπος της Μονής στη Λάρνακα, υπεύθυνος για τα εκεί συμφέροντά της, διεκπεραιωτής της αλληλογραφίας των Κυκκωτών μοναχών με τους εκπροσώπους της Μονής στο εξωτερικό και ο κυριότερος συντελεστής του εξαγωγικού εμπορίου των προϊόντων της, γεγονός που συνέτεινε ώστε σταδιακά να εξελιχθεί σε ένα από τους σημαντικότερους οικονομικούς της συμβούλους⁵⁷. Σύμφωνα με την προφορική παράδοση της Αδελφότητας της Μονής Κύκκου, η επιστροφή των αργυρών σκευών της, που είχαν συληθεί κατά τα τραγικά γεγονότα του 1821, έγινε μετά από ενέργειες του Περισιτιάνη, οπότε και εξεδόθη σχετικό διάταγμα από την Κωνσταντινούπολη⁵⁸.

Σχέσεις με τη Ρωσία και τον λαό της είναι πολύ πιθανόν να είχαν κατά καιρούς και διάφοροι Κυκκώτες μοναχοί. Δεν έχουμε, όμως, υπόψη μας σαφείς πληροφορίες και ίσως μόνο μετά την ολοκλήρωση της έκδοσης των πηγών της ιστορίας της Μονής Κύκκου να αποκαλυφθούν. Η πλέον γνωστή και τεκμηριωμένη περίπτωση είναι αυτή του πρώην Κυκκώτη μοναχού, μετέπειτα Μητροπολίτη Σεβαστείας (1836-1846) και ακολούθως Πέτρας (1846-1867) του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων Μελετίου Ματτέου, ο οποίος συνδέθηκε με τους Ρώσους προσκυνητές των Αγίων Τόπων και υπήρξε ο πνευματικός πολλών από αυτούς. Ο Μελέτιος μερίμνησε να σπουδάσουν σε Θεολογικές Σχολές στη Ρωσία δύο από τα 56. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53*, ό.π., σ. 75, 73-74 και 125 αντιστοίχως. Για τη σημασία της ζητείας για τη Μονή Κύκκου την περίοδο αυτή βλ. Μιχάλη Μιχαήλ, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στο Οθωμανικό οικονομικό πλαίσιο με βάση τον Κώδικα 56 (1844-1890)*, Λευκωσία 2003, σ. 68-69.

57. Μιχάλη Μιχαήλ, *Ο Κώδικας 54 της Ιεράς Μονής Κύκκου και οι οικονομικές δραστηριότητές της (1813-1819)*, Λευκωσία 2001, σ. 62, 66, 72, 77 και 94-95. Μιχάλη Μιχαήλ, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στο οθωμανικό οικονομικό πλαίσιο*, ό.π., σ. 75. Για τον Περισιτιάνη και τη σχέση του με την Κύπρο βλ. Στυλιανού Περδίκη, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακας και οι σχέσεις τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου», *Κυπριακαί Σπουδαί* 59-60(1997)49-85.

58. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, ό.π., σ. 105.

πολλά πνευματικά του τέκνα, οι ανεψιοί του Επιφάνιος Ματτέος, μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Ιορδάνου (1881-1908), και Ιερομόναχος Γαβριήλ (†1901), οι οποίοι στελέχωσαν στη συνέχεια το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων. Ως αποτέλεσμα των σχέσεων του αυτών, ήταν να τιμηθεί, το 1862, από τον Τσάρο Αλέξανδρο με το παράσημο του Αγίου Βλαδημίρου. Είναι αξιοσημείωτο επίσης, ότι στο περιοδικό «Ρώσος Απόμαχος» της Πετρούπολης δημοσιεύτηκε, με την ευκαιρία του θανάτου του, που συνέβη στις 26 Δεκεμβρίου 1867, βιογραφικό σημείωμα με αρκετές πληροφορίες για τη ζωή του⁵⁹.

Μία άλλη εξίσου σημαντική πτυχή των σχέσεων της Μονής Κύκκου με τη Ρωσία είναι αυτή που παρατηρήθηκε μέσω του πολύ καλά οργανωμένου δικτύου Μετοχιών, που δημιούργησαν οι Κυκκώτες μοναχοί εκτός Κύπρου, και τα οποία βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη, στη Φιλιπούπολη της Ανατολικής Ρωμυλίας, στη Σμύρνη, στην Προύσα, στην Αττάλεια, στην Αμάσεια και στην Κύζικο της Μικράς Ασίας, στην Αδριανούπολη και στην Περίσταση της Ανατολικής Θράκης, στη Λάρισα, στις Σέρρες και στην Ήπειρο της ηπειρωτικής Ελλάδας, σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου, όπως στην Κω, στη Βαρτζία της Γεωργίας και στην Τρίπολη του σημερινού Λιβάνου⁶⁰. Μέσω των Μετοχιών αυτών, η Μονή Κύκκου, αλλά και η Κύπρος γενικότερα, συνδεόταν με πολλές περιοχές, όπου κατοικούσαν

59. Κωστή Κοκκινόφτα, *Κυκκώτικα Μελετήματα*, ό.π., σ. 79-105, όπου ο βίος του Μελετιού και σχετική βιβλιογραφία.

60. Το μόνο από τα εκτός Κύπρου Μετόχια της Μονής Κύκκου για το οποίο έχει γραφεί ειδική μονογραφία είναι αυτό της Γεωργίας. Βλ. Αθανασίου Κυκκώτη, *Ανέκδοτα έγγραφα του εν Γεωργία Μετοχίου της Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1998. Για τα υπόλοιπα Μετόχια της Μονής υπάρχουν αρκετές πληροφορίες είτε από σχετικά έγγραφα, είτε από βιογραφίες Κυκκωτών μοναχών, οι οποίοι υπηρέτησαν σε αυτά. Ενδεικτικά βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Κυκκώτικα Μελετήματα*, ό.π., σ. 122-125, 233-235 (Κως, Αδριανούπολη). Του ιδίου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, ό.π., σ. 71, 79-81 (Προύσα, Κωνσταντινούπολη). Εφραίμ Αθηναίου, *Η περιγραφή της Σεβασμίας και Βασιλικής Μονής του Κύκκου*, ό.π., σ. 46 (Φιλιπούπολη, Σμύρνη, Αττάλεια). Ηγουμένου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 103 (Τρίπολη). Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Οθωμανικά Έγγραφα 1572-1839*, τ. Β', Λευκωσία 1993, σ. 1729 (Κύζικος). Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο καί Κύπρος*, ό.π., σ. 116 (Αμάσεια). Στέφανου Μπέττη, *Κουρεντιακά ή για την άλλοτε επαρχία Κουρέντων και τα 88 χωριά της (Από την αρχαιότητα ως το 1913)*, Γιάννινα 1997, σ. 559-560 (Ήπειρος). Παντελή Λέκκου, *Οι Μονές της Βόρειας και της Ανατολικής Θράκης*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 359 (Περίσταση). Τζων Κουμουλίδη - Λάζαρου Δεριζιώτη, *Εκκλησίες της Λαρίσης*, Αθήνα 1985, σ. 34-35 (Λάρισα). Λοΐζου Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επι Τουρκοκρατίας*, Λευκωσία 1975, σ. 290 (Σέρρες).

Ορθόδοξοι Χριστιανοί, όπως με την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Γεωργία. Καθίστατο έτσι η Μονή ένας από τους κυριότερους αγωγούς μεταλαμπάδευσης των πνευματικών επιτευγμάτων των κατοίκων των περιοχών αυτών στην Κύπρο και σε κανάλι σύνδεσής τους με το νησί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Μετόχιο της Γεωργίας, το οποίο ιδρύθηκε από τον Αρχιμανδρίτη Ιωακείμ, στα τέλη του 18ου αιώνα, και συνέδεσε τη Μονή Κύκκου με τη Ρωσική αυτοκρατορία, στην οποία υπήχθη η Γεωργία μετά το έτος 1801. Είναι αξιοσημείωτο, ότι Κυκκώτες μοναχοί εξακολούθησαν να επανδρώνουν το Μετόχιο αυτό μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, και συνέδεαν με την παρουσία τους τους λαούς της περιοχής με την Κύπρο⁶¹.

Το Μετόχιο της Γεωργίας ιδρύθηκε το 1781, όταν ο Κυκκώτης Αρχιμανδρίτης Ιωακείμ, συνοδευόμενος από τους Ιερομόναχο Χρύσανθο και Ιεροδιάκονο Κυπριανό, μετέβη εκεί για τη διεξαγωγή εράνων υπέρ της Μονής Κύκκου. Όπως αναφέρεται σε κώδικα της Μονής, που εκδόθηκε πρόσφατα, ο Ιωακείμ περιήλθε τη χώρα για συλλογή συνδρομών για δύο χρόνια και στη συνέχεια συνδέθηκε, μέσω των πριγκήπων Πάπουνα και Ζιούραπ, με τον τοπικό βασιλιά Σολομώντα, ο οποίος του ζήτησε να παραμείνει στη Γεωργία και εξέφρασε την πρόθεσή του να παραχωρήσει στη Μονή Κύκκου την εκκλησία της Βαρτζίας και τα κτήματά της. Ο Ιωακείμ έστειλε τότε στην Κύπρο τον Χρύσανθο για να ζητήσει την έγκριση της Αδελφότητας της Μονής. Στο μεταξύ, ο Σολομώντας απεβίωσε και αντικαταστάθηκε από τον νέο βασιλιά Δαβίδ, ο οποίος, μετά από μεσολάβηση του Πάπουνα, επεκύρωσε τη δωρεά του προκατόχου του.

Σύμφωνα με τον κώδικα, ο Ιωακείμ παρέμεινε τελικά στη Γεωργία για το υπόλοιπο του βίου του και διαχειρίστηκε το Μετόχιο, εν ονόματι της Μονής Κύκκου, μέχρι το έτος 1816, που εξελέγη Επίσκοπος. Τον αντικατέστησε ο Αρχιμανδρίτης Γερμανός από την Πενταλιά, που υπηρέτησε σε αυτό μέχρι τον θάνατό του, το 1845. Τότε εστάλη από τη Μονή, σε διαδοχή του, ο Αρχιμανδρίτης Ιωαννίκιος, επίσης από την Πενταλιά, ο οποίος παρέμεινε στη Γεωργία μέχρι το 1865 και επέκτεινε το Μετόχιο στην Τιφλίδα, όπου ανήγειρε οικοδομήματα. Ακολούθως, το διηύθυναν οι Κυκκώτες Αρχιμανδρίτες Πανάρετος (1865-1874), και μετά από μεσολάβηση μερικών χρόνων, οπότε η διαχείρισή του ανελήφθη από το κράτος που κατέσχε την περιουσία των ελληνικών μοναστηριών το 1873, και πάλιν ο Ιωαννίκιος (1881-1882). Στη συνέχεια υπηρέτησαν σε αυτό οι Αθανάσιος (1882-1884), Μελέτιος (1884-1889), Νίκανδρος (1889-1895), Σαμουήλ (1895-1910) και

61. Για τη σημασία που είχε το Μετόχιο της Γεωργίας για τις σχέσεις Ρωσίας και Κύπρου, βλ. Αθανασίου Κυκκώτη, *Ανέκδοτα έγγραφα*, ό.π., σ. 9-10.

Πολύκαρπος (1910-1913)⁶².

Η αβεβαιότητα για το ιδιοκτησιακό καθεστώς της κτημοσύνης της Μονής, μετά τη δημοσίευση του «Γενικού Νόμου», το 1861, που καταργούσε το φεουδαρχικό δίκαιο και τη δουλοπαροικία, προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στην εύρυθμη λειτουργία του Μετοχίου, διότι έφερε τους αντιπροσώπους του σε αντιπαράθεση με τους αγρότες. Αυτό συνέτεινε, ώστε η διαχείρισή του, κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, να καταστεί προβληματική, γεγονός που επέτεινε η κατάσχεση της περιουσία του, το 1873. Η σταδιακή επιστροφή της κατά τα έτη 1881 μέχρι 1883, συνέβαλε ώστε να υπάρξει προσωρινά τάση ομαλοποίησης της διαχείρισής του⁶³, που όμως επεδείνωσε η ταραγμένη πολιτική κατάσταση στην περιοχή, ειδικά στις αρχές του 20ού αιώνα⁶⁴. Εξαιτίας, των προβλημάτων αυτών, η Αδελφότητα της Μονής αποφάσισε, στις αρχές του 20ού αιώνα, να εκποιήσει μεγάλο μέρος της κτηματικής περιουσίας του Μετοχίου στη Βαρτζία και για τον σκοπό αυτό μετέβη στη Γεωργία, το 1913, ο Ηγούμενος 62. Για την ιστορία του Μετοχίου της Γεωργίας βλ. Ηγούμενου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 105. Αθανασίου Κυκκώτη, *Ανέκδοτα έγγραφα*, ό.π., σ. 11-36, όπου, με βάση το πλούσιο αρχείο λυτών εγγράφων της Μονής Κύκκου, παρουσιάζεται η ιστορική επισκόπηση του Μετοχίου της Γεωργίας, ενώ στη συνέχεια του τόμου εκδίδονται και τα σχετικά έγγραφα. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53*, ό.π., σ. 88-90, όπου δημοσιεύεται η χωρίς ημερομηνία έκθεση για τον τρόπο απόκτησης των κτημάτων της Μονής Κύκκου στη Γεωργία. Στο ίδιο έργο δημοσιεύονται και πολλές επιστολές των ιερατικώς προϊσταμένων του Μετοχίου, που αναφέρονται στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν, κατά τη διαχείρισή του. Ενδεικτικά βλ. *Ό.π.*, σ. 100-106, 113-114, 126-133, 137-145, 149-167, 232-237, 246-251, 259-275, 284-298, 302-307, 310-312, 316-321 και 331-336. Επίσης βλ. Μακαρίου Τηλλυρίδη, *Ανέκδοτος Αλληλογραφία της Ιεράς Μονής Κύκκου 1891-1897*, Λευκωσία 1996, σ. 33-34, 45-48, 56, 64-66, 73-77 και 130-135. Νίκου Χριστοδούλου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στα αγγλικά αρχεία (1878-1931)*, τ. Α', Λευκωσία 1999, σ. 97-102. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος*, ό.π., σ. 142-146, όπου γίνεται αναφορά στην ιστορία του με βάση τα έγγραφα, που διασώθηκαν στο Αρχείο του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Για τους Σολομώντα, Δαβίδ, Πάπουνα ή Πάπουα και Ζιούραπ ή Ζούραπ βλ. Γκύντερ Πάουλους Σίμεντς, «Μια γεωργιανή σκέπη εικόνας στο μοναστήρι του Κύκκου», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 2(1993)88-89.

63. Αθανασίου Κυκκώτη, *Ανέκδοτα έγγραφα*, ό.π., σ. 35. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος*, ό.π., σ. 145-146. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53*, ό.π., σ. 42-43.

64. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1900-1911)*, ό.π., σ. 369, 371-372.

Κλεόπας (1911-1937), ενώ το υπόλοιπο κατασχέθηκε από το καθεστώς, που προέκυψε μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917⁶⁵. Είναι αξιοσημείωτο, ότι ο Ηγούμενος Κύκκου μετέφερε τότε μαζί του από τη Ρωσία δύο μεγάλους πολυελαίους, ωραιότατης τέχνης, που αγοράστηκαν με χρηματικές εισφορές του Κυκκώτη σκευοφύλακα Χαρίτωνα και κάποιας μοναχής Θεοδούλης, και οι οποίοι τοποθετήθηκαν στο καθολικό της Μονής⁶⁶.

Έκτοτε, οι σχέσεις της Μονής Κύκκου με τη Ρωσία περιορίστηκαν σε μερικές επισκέψεις Ρώσων επισήμων στη Μονή, κυρίως Αρχιερέων, ή και άλλων προσκυνητών. Αναφέρονται ενδεικτικά οι προσκυνηματικές επισκέψεις τριών Αρχιερέων, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Λένινγκραντ Νικόδημο, στις 30 Μαΐου 1967⁶⁷, και του Πατριάρχη Ποιμένα με τη συνοδεία του, που αποτελείτο από τον Μητροπολίτη Κρουτίσκης και Κολόμνης Ιουβενάλιο, τους Αρχιεπισκόπους Συμφερουπόλεως και Κριμαίας Λεόντιο και Τασκένδης και Κεντρίας Ασίας Βαρθολομαίο, καθώς και άλλους κληρικούς και λαϊκούς, στις 11 Μαΐου 1978⁶⁸.

Οι σχέσεις της Μονής Κύκκου με τη Ρωσία ανανεώθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν ο Ηγούμενος της Μονής, Επίσκοπος Κύκκου Νικηφόρος, διαπιστώνοντας τις προοπτικές συνεργασίας που δημιουργήθηκαν μετά τις κοσμοϊστορικές αλλαγές της «Περεστρόικα», έστειλε τον Κυκκώτη Αρχιμανδρίτη Ησαΐα να σπουδάσει θεολογία στη Ρωσία. Έκτοτε, μέσα από συχνές αλληλοεπισκέψεις και προγράμματα συνεργασίας, η Μονή Κύκκου και η Ρωσία βρίσκονται ίσως σε μία από τις πιο καλές περιόδους αδελφικής επικοινωνίας. Ήδη από το 1992 η Μονή δημιούργησε και χρηματοδοτεί έδρα νεοελληνικής γλώσσας στη Θεολογική Ακαδημία Μόσχας με αποτέλεσμα απόφοιτοι της Σχολής αυτής να χρησιμοποιούνται από τη Ρωσική Εκκλησία ως μεταφραστές για τις ανάγκες του γραφείου εξωτερικών υποθέσεων του Πατριαρχείου, ενώ μερικοί από αυτούς συνεχίζουν τις σπουδές τους στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι σχέσεις αυτές γνώρισαν νέα ώθηση με τη μετάβαση στη Ρωσία του Κυκκώτη Αρχιμανδρίτη Αθανασίου ως Εξάρχου του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στη Μόσχα, διακόνημα στο οποίο συνεχίζει να υπηρετεί και μετά

65. Για την επίσκεψη του Κλεόπα στη Ρωσία βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1912-1920)*, ό.π., σ. 35-36, 223-226, 242-243, 246, 251-256 και 665.

66. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1912-1920)*, ό.π., σ. 296 και 418.

67. Ηγούμενου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, ό.π., σ. 14.

68. Ανδρέα Τηλλυρίδη, *Συμβολή στις σχέσεις των Ορθοδόξων Εκκλησιών Κύπρου - Ρωσίας*, ό.π., σ. 248 και 408.

την εκλογή του ως Επισκόπου Κυρήνης του ίδιου Πατριαρχείου, το 1999⁶⁹.

Τα τελευταία χρόνια, η Μονή Κύκκου, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κύπρου, χρηματοδοτεί τη διαμονή στην Κύπρο φοιτητών και ερευνητών από διάφορα Πανεπιστήμια της Ρωσίας. Οι περισσότεροι από αυτούς, όπως και χιλιάδες άλλοι συμπατριώτες τους, οι οποίοι επιλέγουν την Κύπρο για τις διακοπές τους, συνήθως επισκέπτονται τη Μονή Κύκκου για να προσκυνήσουν τη θαυματουργό Αγία Εικόνα και να θαυμάσουν έργα πολιτισμού στο σύγχρονο Μουσείο της. Είναι αξιοσημείωτο, ότι για την περαιτέρω γνωριμία τους με την ιστορία της Μονής και τα εκθέματα του Μουσείου της μεταφράστηκαν και εκδόθηκαν στα ρωσικά τα βιβλία «Ιεράς Μονής Κύκκου Εγκόλπιον» (Λευκωσία 1995), και «Οδηγός Επισκεπτών Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου» (Λευκωσία 1998).

Αναπτύχθηκε έτσι σταδιακά, στις μέρες μας, μια νέα δυναμική στις σχέσεις της Μονής Κύκκου με τη Ρωσία, που σχετίζεται, κυρίως, με την κοινή Ορθόδοξη πίστη των λαών της Κύπρου και της «Μεγάλης Χώρας του Βορρά», και αφορά στην αλληλογνωριμία τους, μέσω των πολιτιστικών επιτευγμάτων τους. Στα πλαίσια αυτά εντάσσεται και η φιλοξενία από τη Μονή Κύκκου στην Κύπρο της 80μελούς χορωδίας «Φωνές της Ορθόδοξης Ρωσίας» του Διεθνούς Ιδρύματος για την Ενότητα των Ορθόδοξων Χριστιανικών Εθνών, που παρουσίασε το πλούσιο και εκλεκτό ρεπερτόριό της στη Λευκωσία, Λεμεσό, Πάφο και Λάρνακα, τον Απρίλιο του 2003, και συνέτεινε ώστε να ακουστεί στο νησί μας η ρωσική εκκλησιαστική μουσική παράδοση⁷⁰.

Δημοσιεύτηκε στην Επετηρίδα του Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, τόμ. 7 (Λευκωσία 2006), σ. 281-304.

69. Ανωνύμου, «Συνήλθε η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής (23-27 Νοεμβρίου)», *Πάνταινος* 30/91(1999)362-365.

70. Για τις εντυπώσεις που άφησε στην Κύπρο η χορωδία «Φωνές της Ορθόδοξης Ρωσίας» βλ. Νίκης Καραγιώργη - Αγγελίδου, «Μελωδίες της Ορθόδοξης Ρωσίας. Κύπρος 2003», *Φιλελεύθερος*, 20.4.2003.